

Germania i Vesttyske skolebøker, 1945-1975.

Sondre Bjercke

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, konservering og historie

Vår 2020

UNIVERSITETET I OSLO

Sammendrag.

Etter andre verdenskrig var de allierte enige i at Vest-Tyskland skulle bli demokratisk. Et sted som da var viktig få denne prosessen i gang var i skoleundervisningen. Framstillingen Germania og de germanske folkene ble også en del av denne prosessen. Som representanter for de tidligste forfedrene til tyskerne måtte også de vise veien. Det ble mange debatter om hvordan tyskerne skulle gå fram i forhold til historieundervisningen i skolen. Hvilke temaer som skulle bli fokusert på, og på hvilken måte. De tre første ti-årene som blir tatt opp i denne oppgaven reflekterer denne utviklingen. Slutten av 40-tallet var historieundervisningen opptatt av å spørre hvorfor de startet å følge Hitler. I de første bøkene etter andre verdenskrig så de på germanernes tendens til å følge hærførere. Det var da viktig å peke ut disse problemene i samfunnet og kritisere svakhetene dette førte med seg. Andre bøker fra Weimarrepublikken som var hentet fra tiden før nazistene tok over, redigerte bort mye av beskrivelsene av germanerne og fjernet til dels nasjonalistiske ikoner som Arminius fra fortellingene. Det var først på 50-tallet at historiedidaktikken begynte å bli godt forankret demokratiseringsprinsippet. Noe som reflekteres i presentasjonen av germanerne. I bøkene som kom ut på 50-tallet har fokuset skiftet fra å uttrykke skepsis angående hærførere til at disse lederne var valgt ut av en folkeforsamling. På 50-tallet demokratiseringsreformene i skolen i full gang. Nå ble det viktig å påpeke hvor viktig demokratiet var i tyske samfunnet. Når 60-tallet begynte var denne prosessen modnet. Det var nå en generasjon av tyskere som hadde vokst opp med reformene. For dem var demokratiet og deltagelse i det en viktig selvfølge. På 60-tallet tar presentasjonen av germanerne for gitt at de demokratisk velger ledere og stemmer i plenum over viktige bestemmelser. Nå blir ikke germanerne lengre regnet som et vanskelig spørsmål knyttet opp til den tyske nasjonalismen. Til og med den tidligere nasjonalistiske helten Arminius kan bli tatt opp som tema uten at det er noen kontroverser.

Forord.

Da var denne oppgaven endelig skrevet ned og levert etter så mange år. Nesten så jeg ikke skjønner det selv.

Jeg ønsker å takke Eirinn Larsen som var veileder for meg de siste par årene. De små dyttene med gruppemøte og god informasjon gav meg driv til å gjøre oppgaven ferdig. Jeg ønsker også å takke min forlovede Adri som hjalp meg igjennom den verste tiden i skrivingen. Og en stor takk går til pappa, hadde det ikke vært for at han gjorde oppgaven rød, blå og grønn hadde den vært mye verre som oppgave. Jeg kan heller ikke komme unna og takke Albus og Marceline, den evige kvitringen og gode humøret hold meg oppe i mørke skrivedager. Til slutt ønsker jeg å takke alle kjente og bekjente som ønsket meg lykke til.

Innhold

Kapittel 1.	8
Kapittel 2. Oppgave og metode.....	10
Diskursanalyse.....	10
Historiedidaktikken	12
Historien i skolen.....	14
Under alliert okkupasjon.....	14
1950-tallet, en kristenkonserverativ endring.....	16
1960-tallet, ny generasjon.....	17
Historiedidaktikken i Vest-Tyskland.....	17
Den historiske kultur- og menneskekunnskap.....	18
Politisk historieundervisning.....	19
Samarbeid og demokrati.....	21
Kapittel 3: Romerne og Germanerne.....	21
Tacitus.....	22
De germanske folkegruppene.....	22
Området Germania.....	23
Handel og kultur.....	25
Folkevandringstiden.....	26
Gjenoppgdagelse.....	27
Tysklands Germania.....	28
1800-tallet, den germanske rasen og nasjonalsosialismen.....	29
Fra et folk til raseidealer.....	31
Speilbildet av et folk.....	31
Kapittel 4.....	32
Okkupasjon. 1945-1950.....	32
Det germanske folket og samfunnet.....	33
Deutsche Geschichte. Von den Urzeiten bis 1945.....	33
Lehrbuch der Geschichte II.....	35
Geschichte des Altertums.....	36
Deutsche Geschichte in europäischen Zusammenhang.....	37
Likheter, men også ulikheter.....	38
Den germanske religionen.....	41
Deutsche Geschichte.....	42
Geschichte des Altertums.....	42
Lehrbuch der Geschichte.....	43

Deutsche Geschichte im Europäischen sammenheng.....	43
Germanske eller norrøne guder.....	44
Arminius.....	44
En reduksjon.....	46
Kapittel 5. 1950-1960.....	46
Det germanske folket.....	47
Deutsche Geschichte.....	47
Urzeit und Altertum.....	51
Kamps neues Realienbuch.....	53
Erbe des Abendlandes.....	55
Sammenligning.....	57
Den germanske religionen.....	58
Deutsche Geschichte.....	58
Urzeit und Altertum.....	60
Kamps neues Realienbuch.....	60
Erbe des Abendlandes.....	60
Sammenligning.....	61
Arminius.....	62
En ny historiefremstilling tar form.....	62
Kapittel 6. 1960-1975.....	63
Det germanske folket.....	63
Die Sachkunde.....	63
Grundzüge der Geschichte.....	64
Grundriss der Geschichte.....	66
Zeiten und Menschen.....	68
Kamps neues Realienbuch.....	70
Sammenligning.....	71
Den germanske religionen.....	71
Die Sachkunde.....	71
Grundzüge der Geschichte.....	72
Zeiten und Menschen.....	72
Grundriss der Geschichte.....	73
Kamps neues Realienbuch.....	73
Strømlinjeformet religionsbilde.....	74
Arminius.....	74
Indogermanere eller indoeuropeere?.....	75

Konklusjon	76
Kapittel 6. Konklusjon.....	77
Litteraturliste.....	80
Bakgrunn.	80
Teori.....	80
Tyske Kilder.	81

Kapittel 1.

Denne oppgaven tar for seg utviklingen, presentasjonen og bruken av det germanske folket og Germania i tyske skolebøker fra 1945 til 1975. Jeg kommer til å konsentrere på 3 temaer.

- Hvordan det germanske folket og regionen Germania ble presentert.
- Hvordan den germanske religion ble presentert.
- Hvordan Arminius blir presentert

Jeg kommer også til å se på språket og disposisjonen av Germania, hva som blir satt søkelys på og hva som eventuelt ikke blir satt søkelys på eller blir borte.

Jeg har valgt Vest-Tyskland og perioden rett etter andre verdenskrig fordi jeg ønsker å se hvordan bildet av germanerne og Germania forandret seg etter nazismens fall og hvordan den offentlige presentasjonen ble i et demokratisk land. Germania og de germanske folkegruppene ble knyttet opp mot den tyske nasjonalismen og under nazistene også knyttet opp mot raselæren. Jeg valgte jeg begrense meg til germanerne fra romertiden og opp til folkevandringstiden omtrent rundt år 400-450.

Grunnen til at jeg velger denne tidsperioden er fordi dette er hvor det «klassiske» germanske samfunnet eksisterte. Mer presist det er de germanerne rundt år 100 som Tacitus beskriver og som blir senere knyttet opp til det bildet av en germaner vi har i senere tid.

Jeg velger også denne perioden siden det innsnevrer kildematerialet vesentlig. Tiden etter folkevandringsperioden var kaotisk og full av germanerne som flyttet på seg og skapte nye kongedømmer rundt i Europa og derfor et stort tema som vil bli for mye å dekke her.

Jeg hadde flere spørsmål som fikk meg til ville skrive denne oppgaven. Framstillingen av samfunnet, kulturen og generelt utseende til det germanske folket er viktig siden det er her mye av konfliktene innen historieforskning ligger opp gjennom tidene. Når en presenterer historien, hvordan skal det gjøres? På hvilken måte og hvilke egenskaper skal fremheves?

Helt siden Germania ble en del av den tyske nasjonalhistorien og folket der en del av forfedrene, har det vært en konstant debatt om hvordan de var og på hvilken måte disse

forfedrene fortsatt lever i den moderne nasjonen. Renessansens tenkere hadde sine ideer, nasjonalistene hadde sine og ikke minst nazistene som prøvde å bruke deler av deres tolkning aktivt i samfunnet.

Skolebøkene reflekterer til dels den forståelsen og tolking som er i forskningen når de blir skrevet. Og de kommer til følge opp det en demokratisk stat mener er viktigst å fokusere på for å skape demokratiske idealer.

Etter andre verdenskrig gikk de allierte aktivt inn for å rense skolesystemet for nazistenes ideologi og de som underviste i det. Vest-Tyskland fortsatte noe av den prosessen fra de allierte, men det var mye diskusjon om hvordan det skulle gjøres. Hvordan undervisningen skulle være og hva som skulle bli satt søkelys på.

Det er et stort materiale å velge mellom så jeg forsøkte på å fokusere hovedsakelig på Gymnasium og Gesamtschule i Bayern og Niedersachsen, samt også enkelte læreplaner fra disse to statene. Jeg vil også til tider bruke bøker fra den høyere skolen og bøker med bakgrunnsinformasjon skrevet for bruk i undervisningen.

Den tyske skolen fungerer annerledes enn i Norge. Hver forbundsstat har styr på sitt eget skolesystem og bestiller bøker til dette. Selve skolen er også strukturert annerledes, hvor skolen deler seg i fire grener etter grunnskolen. Jeg kommer til å fokusere mest på gymnasiet fordi den tar mest for seg historie i sitt pensum i forhold til de yrkesfaglige retningene.

I kapittel 2 omhandler metodedelen jeg kommer til å bruke for analyse av kildene. Her vil jeg gå igjennom bruken av diskursanalyse og historiedidaktikken og knytte det opp til min bruk av kildene.

I kapittel 3 tar jeg for meg historiografien av det området utenfor Romerriket som romerne kalte Germania og de germanske folkegruppene som holdt til der. Fokuset blir i all hovedsak på hvordan et lite skrift fra Tacitus som omhandlet de forskjellige germanske stammene ble gjenfunnet i renessansen og etter hvert havnet i den tyske diskursen om tysk nasjonalitet.

I kapittel 4 tar jeg for meg de formative årene rett etter krigen fra 1945 til 1949. Dette var en periode hvor tilgangen til skolemateriale fortsatt var vanskelig å få tak i.

Okkupasjonsmakten var også aktiv i å begrense tilgjengelige skolebøker spesielt fra 30- og 40-tallet av frykt for at disse promoterte totalitær overbevisning. Skolebøker fra Weimarrepublikken ble ofte brukt, revidert og godkjent av okkupasjonsmakten

I kapittel 5 tar jeg for meg 50-tallet. Vest-Tyskland ble formet i 1949 og tok over sitt eget skolevesen i løpet av tidlig 50-tallet. Fra da av var tyskerne mer eller mindre ansvarlig for sitt eget skolevesen.

I Kapittel 6 tar jeg for meg 60-tallet. På det tidspunktet var en ny generasjon på vei til å ta over skolevesenet som hadde vokst opp med de reformene som ble startet på slutten av 40-tallet.

Kapittel 2. Oppgave og metode.

For å forsøke å besvare problemstillingen ved å bruke diskursanalyse og historiedidaktikk i møte med kildene. Den ene er diskursanalyse og den andre er metoder hentet ut av historiedidaktikken. Jeg har et henblikk til diskursanalyse siden jeg kommer til å se på språket og meningene i kildene og forsøke å sette de i en større samfunnsmessig sammenheng.

Jeg kommer til å bruke historiedidaktikken siden den tar for seg og har metoder i forhold til historiekultur og historiebruk. Historiedidaktikken handler om hvordan fortiden ble anvendt i kildene og er passer derfor godt til formålet med oppgaven.

Diskursanalyse.

Jeg setter søkelys på diskursen og tematikken rundt germanerne og idémessige utslag det fikk på presentasjonen av folkegruppene i skolebøkene. Av den grunn er kildegrunnlaget skolebøker fra 1945 til 1975 og ikke tidligere kilder eller fra antikken.

I det følgende skal jeg ta for meg noen elementer som er viktig for diskursanalyse i min oppgave. Først så forklarer jeg hva diskurs og diskursanalyse er. Så kommer jeg til å ta for meg noen begreper i diskursanalyse som jeg mener blir viktig, det er etos, logos, patos, topos og topoi.

Diskurs kan forstås som et kognitivt og normativt fellesskap som kommer til uttrykk i språk. Det er en beskrivelse av et system med gitte holdninger og forventinger om forståelse av verden som former resultatet. Diskurs kan både begrense og utvikle seg. Det kan for eksempel begrense forventningene, tolkingen og språket til et forventet resultat fra fellesskapet. Men at det også baserer seg på en gruppetenkning slikt at diskursen kan forandre seg over tid i konflikt med andre diskurser¹.

Diskursanalyse ser nærmere på diskursen og prøver å finne de ideene og grunnholdningene som påvirker den. Fokuset blir på hvordan «kollektive forestillinger skapes, speiles og opprettholdes gjennom språk»². Altså en ser på forteller og mottager innenfor en felles struktur med samme normer og forventninger.

Tre sentrale begreper i retorikken er etos, logos og patos. Disse er knyttet til kommunikasjon. Etos er formidleren og står for dens troverdighet, logos er budskapet og dens argumentative struktur, til slutt patos som er mottakeren og dens reaksjon og følelser³. I forhold til oppgaven vil etos fungere som det faglige grunnlaget til bøkene, logos de sterke faglige begrunnelsene og patos dens nøytralitet og alvorlighet.

Et annet begrep er topos/topoi. En veldig generell oversettelse fra gresk er sted og i retorikken betyr det tematisk plassering. Argumentasjonene er knyttet sammen i felles grupper, steder, og kan ofte gå hånd i hånd, for eksempel «har en sagt A så sier en også B». En henter de fra samme forståelseshorisont både for forteller og mottaker⁴. Topoi omhandler grupper av argumentative steder. Disse fungerer som et mentalt kart over søken etter materiale og argumenter⁵. Videre fortolker og forstår vi utgangspunkt i erfaring og taus kunnskap som for eksempel fordommer, konsensus, holdninger, praksiser og vaner. Dette kalles doxa i retorikken⁶.

For denne oppgaven vil topoi fungere for kartlegging av temaene som blir brukt i fortellingen om germanerne. Topoi ligger i punktet mellom hvor fortellingen av germanerne møter påstanden om hvem de var og bildet av dem i samfunnet da. Med andre ord hva

¹ Bratberg, *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2014), 30.

² Ibid, 30.

³ Grue, *Teori i praksis* (Bergen: Fagbokforlaget 2015), 67.

⁴ Ibid, 69.

⁵ Corell, *Krigens ettertid* (Oslo: Scandinavian Academic Press 2010), 22.

⁶ Grue, *Teori i praksis* (Bergen: Fagbokforlaget 2015), 68.

kildene forteller oss om germanerne og hvilken mening vi legger i dem fra vår moderne diskurs.

Historiedidaktikken.

Historiedidaktikk kan ha to forskjellige betydninger. Den første betydningen er en snever fortolkning av didaktikk som omhandler undervisningslære. Ikke kun om metoder innenfor undervisning, men også dannelse og grunnen til hva og hvorfor det skulle læres. Innenfor historiefaget blir dette til for eksempel historieundervisning, syn og kildekritikk⁷.

Den andre betydningen er hva som er relevant til min oppgave. Historiedidaktikk kan forstås i bred forstand som historiebruk. Historieforskning har blitt forstått etter hvert som noe som ikke er nøytralt objektivt. Men at det er subjektivt i forhold til samfunnet. Historieskriving er ikke kun kalde harde og objektive fakta, men skrevet i fellesskap av de normene, holdningene og verdiene som er forstått felles i samfunnet⁸.

Studie av bruken av historie handler ikke om fortiden, men er en studie av fortolkningene av fortiden og eventuelt hvilken funksjon fortolkningene har hatt. Siden målet mitt med oppgaven ligger i å se hvordan germanerne blir framstilt i skolebøkene, omhandler det historiebruk og da vil det være best å bruke begreper og perspektiver fra historiebruk.

Historiedidaktikken har tre grunnbegrep. Det første er historiebevissthet som kort sagt går ut på at vi orienterer oss i tiden med å ha et «samspill mellom nåtidsforståelse, fortidsfortolkning og fremtidsforventning»⁹. Som personer er vi bevisst på vår historie og hvilken rolle vi har som igjen påvirker hvordan vi handler. Oppgaven kommer til å ha et blikk på historiebevissthet siden skolen og historiefaget i skolen er et sted hvor dette skal læres opp, relativt sentralt i mange lærerplaner. Historiebevissthet er ganske nært knyttet til dannelse av elever, at med historie så lærer de andre folks liv og handlinger slikt at de selv forstår og reflekterer over egne valg¹⁰.

Det andre begrepet er historiekultur som omhandler «kilder, produkter, ritualer, og sedvaner med historisk referanse, som gjør det mulig å binde sammen fortid, nåtid og

⁷ Kvande, *Hva skal vi med Historie?* (Oslo: Universitetsforlaget, 2013), 29.

⁸ Ibid, 32.

⁹ Ibid, 45.

¹⁰ Ibid, 49.

fremtid»¹¹. Det er det fysiske materialet og de sedvaner som binder sammen fortiden, nåtiden og framtiden. Et eksempel på dette er statuen av Arminius, en germansk helt som stoppet romerne fra å utvide inn i dagens Tyskland og Nederland. Kalt Hermannsdenkal var den ferdigstilt på 1870-tallet etter Tysklands seier over Frankrike noen år tidligere. Statuen vender mot Frankrike som en advarsel om hva som kunne skje hvis de prøvde seg igjen. Det har foregått feiringer av Arminius seier ved statuen, senest i 2000, men det har også skapt en debatt om hva de feiret, den originale grunnen til at den ble lagd, tilknytningen som for eksempel nazistene hadde til den og hvilken plass dette har i det tyske samfunnet nå og framover.

Det tredje begrepet er historiebruk som omhandler anvendelsen av historiekulturen. Historiekulturen handler om materialet og historiebruk er om hva som blir brukt av materialet og hvordan det blir brukt. Begrepet historiebruk omhandler mange forskjellige måter å bruke historien på og hvor historiedidaktikken blir meget omfattende. Det som inngår i historiebruk er selvfølgelig hva, hvordan og hvorfor historikere gjør noe, men også å gå til et museum, drive med reenactment, lese aviser og magasiner, se minner, dra på reiser, dataspill og mye mer. Det kort og godt handler om mennesket som et historisk vesen og som bruker historie¹².

Siden historiebruk omhandler så mange forskjellige måter blir de kategorisert i forhold til behovet, bruken, brukerne og funksjonen. Det er den vitenskapelige bruken som forskere og historikere gjør når de skriver om historien. Den eksistensielle bruken som omhandler meninger, forandringer og betydninger. Den moralske historiebruken forteller om etiske verdier. Ideologiske bruken omhandler legitimering av for eksempel politikk. Ikke-bruk av historien handler om når historie blir fjernet eller glemt. Til sist er underholdende historiebruk som faller innenfor populærkulturen som tv og magasiner¹³.

Av disse kategoriene blir nok den ideologiske, moralske og ikke-bruk det mest sentral for oppgaven ettersom fremstillingen av germanerne antagelig følger visse mål som er ønskelig i forhold til datidens tyske samfunn og demokratiseringsprosessen etter andre verdenskrig.

¹¹ Bøe, *Innføring i historiebruk*. (Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget, 2012), 16.

¹² Kvande, *Hva skal vi med Historie?* (Oslo: Universitetsforlaget, 2013), 59.

¹³ Bøe, *Innføring i historiebruk*. (Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget, 2012), 19.

Det er to andre begreper som også blir viktige i forhold til oppgaven; hukommelse, glemsel og myter. Hukommelse og glemsel er knyttet sterkt til historiekultur fordi det omhandler hva som blir brukt og hva som ikke blir brukt, hva som blir husket og hva som blir glemt. Erfaring fra fortiden skaper en forventingshorisont som påvirker hva som blir glemt og husket for framtiden¹⁴.

Myter er fortellinger som ofte blir tatt som selvsagte. De uttrykker felleskapets og individets verdi og tar mange former i fellesskapet¹⁵.

Historien i skolen.

Skoleundervisningen ble fulgt opp nøye av de allierte etter andre verdenskrig. En av grunnene som ble lagt frem for Hitlers stigning til makten, første verdenskrig, til og andre med verdenskrig var at utdanningen la grunnlaget for et aggressivt og autoritært samfunn. Utdanningssystemet måtte bli reformert og hjelpe legge grunnlaget for et mer demokratisk Tyskland¹⁶.

Under alliert okkupasjon.

I den første perioden omtrent fra 1945 til 1949 var Vest-Tyskland underlagt direkte kontroll av de allierte maktene. Skolen, personalet og materialet var styrt av den militære overkommandoen og måtte godkjennes av den. OMGUS, *Office of Military Government, United States*, tok for seg oppgaven for å denazifisere skolesystemet ved å fjerne lærere som hadde samarbeidet for mye med nazistene og fjerne skoleundervisning og materiale som kunne bli knyttet til propaganda for nazistene¹⁷.

De ble møtt med flere store utfordringer. Skolene var ofte ødelagt, mange lærere var blitt borte og materiale for undervisningen var ofte manglende. Denazifiseringen gjorde det også vanskelig å få i gang skolene igjen i starten.

For eksempel var de fleste lærerne i Tyskland ble presset til å være en del av *Nationalsozialistischer Lehrerbund*, nasjonalsosialistiske lærerforbundet, som ble beskyldt for å være aktiv i å spre propaganda i den tyske skolen under nazismen. Selv om

¹⁴ Ibid, 16.

¹⁵ Ibid, 20.

¹⁶ Puaca, *Learning democracy* (New York: Berghahn, 2009), 15.

¹⁷ Ibid, 15.

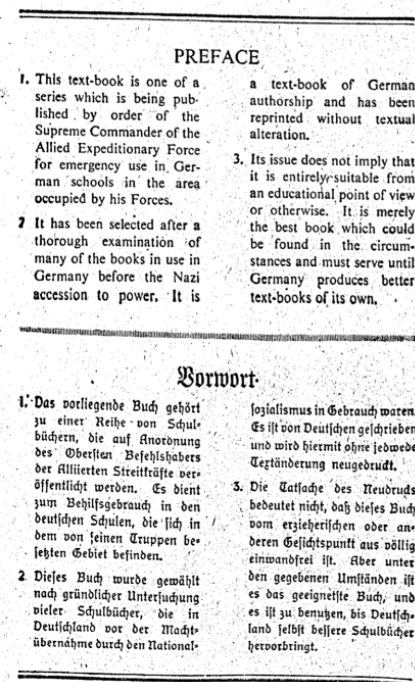
okkupasjonsmakten ikke kunne fjerne omtrent 97% av lærerstaben, avsatte de mange nok lærere til å skape store problemer med nok bemanning¹⁸.

En av måtene å løse personalmanglene på var å hente inn pensjonerte lærere fra før nazismens overtagelse, enten fra tiden under Weimar-republikken eller helt tilbake til keisertiden før den første verdenskrigen. Dette førte med seg en annen konflikt. De sivile administratorene i OMGUS så nazismens maktovertakelse som et symptom av en aksept blant tyskerne av autoritære ledere og et nasjonalistisk syn på verden. Skolen var der hvor denne aksepten ble lært inn i befolkningen. Dette skulle ut av skolen og et nytt verdenssyn med fokus på åpenhet, frihet og debatt skulle ta over. Et eksempel på dette var elevparlamentet hvor elever kunne delta i demokratiske prosesser¹⁹.

Å tilsette den gamle garden av lærere hjalp ikke i prosessene som OMGUS startet og det var ofte en forskjell mellom det materialet som skolebøker OMGUS ønsket skulle bli brukt i skolene og det materialet lærerne selv brukte og på hvilken måte de presenterte det. Nytt tekstmateriale for skolen tok mye tid å skape og ble i starten hentet ut av tidligere bøker fra Weimar tiden eller tidligere²⁰.

Boken *Lehrbuch der Geschichte I* fra 1945 et eksempel på en skolebok fra Weimar perioden. Originalt fra 1927 ble den godkjent for bruk av den allierte overkommandoen i 1945 med et eget apropos i starten som sier den ikke nødvendigvis er den beste boken, men den er ok for bruk²¹.

Flere bøker som ble gitt ut i 1945 og 46 hadde også blitt skrevet og gitt ut mens forfatteren selv satt i krigsfangenskap. Robert-Hermann Tenbrock i sitt forord i *Deutsche Geschichte* som kom ut i 1945 forteller at boken ble ferdigstilt mens han var i krigsfangenskap. Skoleboken skulle så

Steins, Lehrbuch der Geschichte
(Schöningh, Paderborn, 1945), II

¹⁸ Ibid, 35.

¹⁹ Ibid, 45.

²⁰ Ibid, 31.

²¹ Steins, *Lehrbuch der Geschichte* (Schöningh, Paderborn, 1945), II.

være en objektiv oversikt over grunnen til hva som skjedde i Tyskland. «... *in rein wissenschaftlicher Form ein objektives Bild über die tragische deutsche Entwicklung der letzten Jahrzehnte zu machen.*»²².

Den senere boka også kalt *Deutsche Geschichte* gitt ut i 1950 og skrevet av Hans Ebeling har mye av den samme ideen. Boka er ment som en objektiv samling av viktige tider og vendepunkter i historien. Forordet presiserer at all historie i verden er en del av vår felles historie enten det skulle være i Afrika, Europa eller Australia. Forordet tar også et lite oppgjør med den nyere tiden i Tyskland med å påpeke at mange folkegrupper har ment at de er spesielle, og de alle tar feil: «*Viele Völker haben mitunter geglaubt, sie seien das wichtigste, das beste, das älteste, das klügste Volk der Welt. «Söhne des Himmels» nannte sich «Herrenrasse» wider ein anderes. Sie irren alle.*»²³ 1950-utgaven av *Deutsche Geschichte* ble utgitt i flere utgaver gjennom hele 50-tallet for flere vest-tyske stater.

Det var et sterkt pådriv av de allierte til å reformere skolesystemet og materialet til en mer åpen og demokratisk rettet undervisning. Mens fokuset var på nyere moderne historie, 1800-tallet og opp mot nazismens overtagelse, fikk det også en viktig innflytelse på eldre historie. Tidlig tysk historie blir knyttet opp mot en større fortelling som ofte knyttes opp mot europeisk og verdenshistorien. De germanske stammene for eksempel blir knyttet opp mot Romerriket og hvor viktig samhandel mellom disse to folkegruppene var.

[1950-tallet, en kristenkonserverativ endring.](#)

Politisk hadde Vest-Tyskland på 1950-tallet gått i en kristenkonserverativ retning. Det virker som det er lite endring i reformene på skolen utover 50-tallet. Det til tross, mye av grunnlaget som ble lagt ned i andre halvdel av 40-tallet fortsatte å utvikle seg på 50-tallet. Den overordnede strategien med demokratisering og engasjement ble videreutviklet. Nye skolebøker i historiefaget ble også utviklet og erstattet de gamle fra 40-tallet. Nå skrevet og utviklet etter andre verdenskrig og ikke fra reviderte skolebøker fra Weimar-republikken eller av skolebokprosjekter som var påbegynt før nazismen tok over Tyskland²⁴.

²² Tenbrock, 1945 *Deutsche Geschichte* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner in England, 1945), 6.

²³ Ebeling, *Deutsche Geschichte* (, Hamburg: Georg Westermann Verlag, 1950), 6.

²⁴ Puaca, *Learning democracy* (New York: Berghahn, 2009), 99.

Hovedsakelig var endringene i hvordan å håndtere moderne tysk historie og å forklare årsakene til nazismen, og i å møte og forklare strømningene og grunnene til for eksempel antisemittisme i Tyskland. Men det skjedde også en endring i hvordan den tyske historien i sin helhet ble presentert. Blant annet blir det større søkelys på kristendommen i de tyske områdene med mindre fokus på tidligere tider som for eksempel de germanske samfunnene i romertiden.

Det ble satt søkelys i skolebøkene på å fremheve samarbeid, løse konflikter og få fram hvor viktig det var med handel og internasjonale relasjoner for å dempe konflikter og strid. Men i det store og hele fortsatte historiebøkene å sette søkelys på det samme siden 40-tallet, strukturen og oppsettet endret seg til en viss grad lite. Den store endringen kom ikke før på 60-tallet med den nye generasjonen av lærere og lærebokforfattere som selv hadde vært en del av reformene fra 40- og 50-tallet²⁵.

1960-tallet, ny generasjon.

Det var først i starten av 60-tallet at de reformene som var blitt startet i siste halvdel av 40-tallet og videre utviklet på 50-tallet begynte å komme fram. Den generasjonen som selv hadde vært elever etter 1945 begynte nå selv å ta del i utviklingen skolesystemet og den tidligere generasjonen som før var noe nølende i å møte vanskelige historiske spørsmål var på vei ut av systemet. Også de som var interessert i å få på plass større reformer av skolen fikk større spillerom på 60-tallet grunnet ideologiske konflikter med Øst-Tyskland, en generell nødvendighet av å skape en kompetitiv skole, og oppblussinger av anti-semittisme i enkelt byer i Vest-Tyskland²⁶.

Vanskelige politiske temaer i nyere historie blir nå møtt direkte i spørsmål og engasjement fra lærere, elever og studenter. Videre fokuserte skoleplaner nå på økt demokratisering i skolen.

Historiedidaktikken i Vest-Tyskland.

Målene for den tyske skolen skulle da utvikle og lære opp elevene i de demokratiske prinsipper som finnes i en demokratisk nasjon og historie undervisningen får en viktig plass i

²⁵ Ibid, 155.

²⁶ Ibid, 156.

dette. Lærerplanen for folke- og middelskolen i Braunschweig fra 1947 stadfester dette i noen setninger. «I den nye skolen for et demokratisk Tyskland er historie en forutsetning for en effektiv statsborgerlig utdanning, det er et viktig, men også vanskelig undervisningsfag.» Den påpeker også at undervisningen og materialet må se bort ifra myte og legendebilder som lærerplanen knyttet til «dynastisk historielegender», «rasemytologi» og «germanersentrisme» som var til stede i keiserrikets og det tredje rikets historieforståelse.²⁷

Ett annet fokus i lærerplanen var at rasemytologi og dynastiske legender og generelle uttrykk som var populært før slik som «der alte friß», en betegnelse for Fredrik den store, 1712-1786, skulle bli fjernet siden de ofte var populære blant nazistene under andre verdenskrig.²⁸

Den politiske viljen fikk utslag i debatten om og utviklingen av historie, historiebruk, og historieformidling i Tyskland og det ble utviklet mange forskjellige løsninger og forslag. Felles for de var at de alle skulle ta for seg problemet i nyere historie i Tyskland, men ville også få en innflytelse på historieformidlingen på generell basis. Men løsningene som ble utviklet kunne variere fra måten løsningene skulle bli uttrykt på. Jeg følger opp her med en oversikt over flere av retningene som ble utviklet, argumentert for og prøvd ut.

Tiden etter andre verdenskrig var en periode hvor det var mye debatt om hvordan skoleundervisningen og historiedidaktikken i Vest-Tyskland skulle bli. Som nevnt i kapitlet tidligere ble reformer møtt med motstand av forskjellige årsaker. Mangel på materiale og lærere de første årene la en demper på hva den allierte okkupasjonsmakten fikk til av sine ønsker. Lærerne selv hadde de første 10-15 årene hadde vansker med å håndtere nyere historie og årsakene til nazismen og dette fikk utslag i hvilket fokus som skulle settes på historiske begivenheter, samfunn og personer. Det til tross så var det en aktiv reforminteresse som skapte flere retninger innen historiedidaktikken og hva som skulle formidles og hvordan det skulle formidles.

[Den historiske kultur- og menneskekunnskap.](#)

²⁷ *Lehrplan für den Geschichtsunterricht in den braunschweigischen Volks- und Mittelschulen*, (Braunschweig: Meyer, 1947), 1.

²⁸ *Ibid*, 1.

De vektla allmenmenneskelige spørsmål, tidløse verdier og kulturspørsmål. Retningen ble dannet som en motvekt til politiske temaer i historieundervisningen. Istedenfor fokuserte de på dannelsen av enkeltindividene og skape et nytt åndelig fundament som var i motsetning til nasjonal-sosialismen. Eikeland sine kilder referer til flere grunner for at denne gruppen innen historiedidaktikken utviklet seg sterk i etterkrigsårene²⁹.

Det var nødvendig med et brudd med Nazi-Tyskland ved å finne «tidløse» verdier heller enn å ta opp problematiske temaer fra nyere historie. Litt av den usikkerheten med nyere tids problemer kan komme av at lærerne selv vært en del av nazistenes system og propaganda i skolen og hadde selv problemer med å ta opp temaet eller undervise i politisert historie.

Den historiske kultur- og menneskekunnskap didaktikken hadde også grunnlag i Weimar-republikken hvor en del av undervisningsmaterialet også kommer fra og som en del av de eldre lærerne underviste i. Et siste poeng som blir tatt opp er at innenfor tysk historievitenskap var søkelyset på historisk-filosofiske retninger. Dessuten var historietekningen preget av en skeptisisme for makt- og kulturstrukturer og vektla kulturhistorie og en historiedidaktikk som framstilte historien uten politisk innflytelse³⁰.

Politisk historieundervisning.

I motsetning til den historiske kultur- og menneskekunnskap historiedidaktiske retningen ville representanter av politisk historieundervisning forme historieundervisningen ved å etablere et sunt politisk fundament ved bruk av politiske spørsmål. Det var en forståelse for at historieundervisningen hadde en viktig innvirkning på den politiske dannelsen. Dette ble gjort ved å ta opp politiske og politisk-sosiale spørsmål i undervisningen³¹.

Det er et vidt begrep som omfatter flere retninger som deler et likt grunnsyn på historieundervisningen, men med forskjellige tilnærminger.

Den tradisjonalistiske tilnærmingen handlet om å få fram den opprinnelige sunne nasjonale tradisjonen. Det skulle vektlegges tysk historie og fremme forståelsen for den

²⁹ Eikeland, *Historieundervisning, historiebevissthet og politisk dannelse* (Trondheim: NTNU, 1999), 418.

³⁰ Ibid, 419.

³¹ Ibid, 420.

tyske nasjonen. Ideen var å revidere det tyske historiebilde med å atskille den nyere historien og verne de tradisjonene som ble regnet som gode³².

Den dannelsesidealistiske tilnærmingen så på historieundervisningen som viktig for politisk dannelse i samfunnet. Tilnærmingen ble framhevet av Erich Weniger som så det nødvendig at den politiske oppgaven i historiefaget ikke blir svekket. Historiefaget var viktig til for å skape en historisk samholdighet i samfunnet og staten. Weniger fortsatte sine teorier fra Weimar-Republikken og hadde en kontinuitet mellom Weimar-perioden og forbundsrepublikken Vest-Tyskland³³.

Den historiske bevisstheten og dannelsen bygger på statens selvbevissthet og selvforståelse sammen med de andre aktørene som kirken eller vitenskapen³⁴.

Forholdet til stat og dannelse fikk forskjellige konsekvenser i denne didaktiske tilnærmingen. Historiedidaktikken samkjørte mye av faget med den politiske utviklingen i Vest-Tyskland. Gjenoppbyggingen av den tyske staten, utviklingen av nasjonale tradisjoner, demokratiseringen og den demokratiske mobiliseringen av samfunnet ble viktige punkter³⁵.

Dette ble gjort i form av fortellinger eller foredrag. Lærerne skulle formidle det indre livet i historien med fortellinger. Istedenfor å stille spørsmål rundt historiske kilder, eller bruke vitenskapelig kritikk på historiske kilder, så skulle det formidles et fastlagt historiebilde med de verdier som var regnet som viktigst³⁶.

I den europeisk-vestlige tilnærmingen skulle historieundervisningen fokusere på at Vest-Tyskland var en del av en større europeisk og vestlig kultur. Hovedstøttespilleren Carlo Schmid så i all hovedsak den vestlige vitenskapelige bevisstheten som en viktig del av begrepet Vesten. Ideen var da å knytte tyskerne til begrepet og se på hverandre som verdensborgere³⁷.

Den demokratihistoriske tilnærmingen hadde som overordnet mål å fremme demokratisk oppdragelse. Enkelte forslag til tilnærmingen kunne blant annet gå ut på å ta utgangspunkt i samtidsproblemer og framtidsalternativer. Et eksempel vil være å se på

³² Ibid, 420.

³³ Ibid, 421.

³⁴ Ibid, 421.

³⁵ Ibid, 422.

³⁶ Ibid, 422.

³⁷ Ibid, 423.

folkelige opprør og frihetskamp i tysk historie og bruke dette til å fremme demokratiseringsprosessen i Tyskland³⁸.

Samarbeid og demokrati.

Skolen i Tyskland hadde store utfordringer i tiden rett etter andre verdenskrig. Mye av infrastrukturen var ødelagt, mange lærere var borte og skolesystemet hadde blitt underlagt nazismen og hadde mange system og ideologiske problemer. Dette endret seg rask utover 40-tallet og på 50-tallet ble nye bøker utgitt på løpende bånd og fra 60-tallet var en ny generasjon i gang med å endre skolen og undervisningen til både å møte historiske problemer og til å legge deler av historien bak seg.

Det sentrale temaet i reformene i Vest-Tyskland etter andre verdenskrig var demokratisering, engasjement og samarbeid. Det handlet også om å møte de politiske og ideologiske grunnene til at Tyskland endte opp som en totalitær stat under nazismen. Skolesystemet i sin helhet ble fokusert mer mot elev- og studentdeltakelse enten det var i klasserommene eller i demokratiskrettede studentorganisasjoner.

I historiedidaktikken var fokuset de første tiårene på demokratisering, inkludering, internasjonalt samarbeid, handel og lignende. Men det fikk forskjellig uttrykk. I stedet for å møte vanskelig politiske temaer kunne det for eksempel settes søkelys på de «gode personlighetene» i historien som kilde til demokratisk inspirasjon. I motsetning kunne politiske temaer bli tatt sentralt i undervisningen som kilde til hvor staten ønsker å påvirke elevene og studentene.

Utviklingen i historiedidaktikken reflekterer hva som var regnet som viktig politisk og fikk en stor påvirkning i materialet som blir produsert og kommer til å påvirke hvordan de germanske samfunnene blir presentert i skolebøkene.

Kapittel 3: Romerne og Germanerne.

For å forstå litt av den plassen germanerne har og hadde i Tysklands historie så bør en gå litt inn opprinnelsen til Germania og påvirkningen folkene der hadde på resten av Europa, og

³⁸ Ibid, 424.

den senere gjenopptagelsen av folkene i renessansen. Begge deler var med på å skape et bilde av et område som påvirket folks historier og fantasier i den moderne verden.

Tacitus.

Før vi går inn i historien så er det viktig å se litt på den antikke forfatteren som ble hovedkilden til *Germania* i den perioden. Det meste av denne informasjonen om *Germania* kommer fra romerne selv. Med unntak av noen få andre kilder så er det Gaius Cornelius Tacitus som står for hoveddelen av kildene som omhandler *Germania*. Tacitus sitt lille skrift «*Germania*» har vært med på å skape de noen av problematikkene som har oppstått i moderne tid rundt *Germania* og det germanske folket som holdt til der.

Tacitus sin intensjon var å skrive et etnografisk verk om *Germania* og det germanske folket og på mange måter fikk Tacitus til det. Men Tacitus skrev sitt verk med også en baktanke. Hans beskrivelse av det Germanske folket var også en kritikk av det romerske folket. Ved å utheve hva han regnet som gode tegn og forhold i det germanske folket kritiserte Tacitus mangelen i det samme hos romerne.³⁹

Tacitus befant seg heller ikke i de områdene han beskriver. Han brukte andrehåndskilder og fortellinger når han satte sammen skriftet sitt. En må da sette en viss skepsis til de beskrivelser Tacitus tillegger de forskjellige folkegruppene og landområdene de holdt til i. Han kan skape generaliseringer om folkegrupper, tradisjoner, religion og kultur, men var også nøyaktig i det han skrev. Senere arkeologiske funn har til dels bekreftet ting som for eksempel menneskeofring, men det er andre ting som aldri helt kan bli bekreftet. Slik som oppførsel, navn på folkegrupper og hvor de befant seg.⁴⁰

Kritikken til Tacitus som en kilde til tross, hans beskrivelser er omtrent det eneste vi har fra den tiden. Arkeologiske funn og tolkninger av andre tekster gjort mye seinere støtter opp hans beretninger til tider. Det er kort sagt få andre kilder om *Germania* og de samfunnene som holdt til der var skriftløse slik at deres historie måtte bli skrevet av andre. Enten av samtiden eller århundrer etterpå når skriften var blitt innført med kristendommen.

De germanske folkegruppene.

³⁹ Krebs, *A most dangerous book*. (New York, London: W. W. Norton & company, 2011), 54.

⁴⁰ Tacitus, *Germania* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006), 149.

Folk, folkegrupper, stammer eller klaner er forskjellige beskrivelser som har blitt tillagt samfunnsstrukturen i Germania i antikken. Moderne tradisjoner har fargelagt mange av betegnelser som folk og folkegrupper og beskriver en etnisk gruppe plassert i et geografisk område. Folk er også regnet som noe uforanderlig gjennom tiden og med til dels sterke slektsbånd. Tyskerne brukte ordet «volk» som både har en etnisk og kulturell betydning.⁴¹

Moderne nasjonsforståelse passer dårlig med de germanske folkegruppene som Tacitus forteller om. Romerne forteller om flere germanske stammer men de ser ut til å være i konstant forandring både hvor sterke de er og hvor de befinner seg. Få folkegrupper ble værende der de befant seg da Tacitus beskrev dem og mange forsvant eller ble en del av andre grupper.

Selv om de store gruppene kan ha vært relativt flytende så hadde folkene i de germanske områdene enkelte tradisjoner som Tacitus regnet for å være unik for de gruppene som holdt til der. Familien besto av kone, mann og barn samt til tider andre slektninger. Den utvidede slekten over et område holdt sammen for beskyttelse og for å løse problemer. Den utvidede familien over et samarbeide for beskyttelse og tvisteløsninger.⁴²

Rent fysisk ble germanerne beskrevet som blåøyde, blonde eller rødblonde i håret og generelt høyere enn de som holdt til i Romerriket. Tacitus mente også Germania også var såpass utilgjengelig at det var lite sammenblanding med andre folkegrupper. Store dype skoger, sumper og generelt vanskeligheter å bevege seg over store avstander holdt de germanske stammene sammen og uten innflytelse eller innvandring fra naboområdene.⁴³

Området Germania.

Selve betegnelsen Germania og dets folk germanere kommer fra romerne, antagelig begynte det med Caesar og hans nedtegnelser om invasjonen av Gallia 58-50 før Kristus. Caesar selv kan ha blitt fortalt det fra kelterne.⁴⁴

Caesar møtte en hærleder kalt Arivistus i 58 før Kristus som han kalte germaner. Arivistus ledet en stor gruppe av forskjellige folk som kom øst for Rhinen og Caesar kalte

⁴¹ Jansson, *Germanerne. Mytene, historien, språket*. (Oslo: Pax forlag a/s., 2014), 75.

⁴² Ibid, 77.

⁴³ Tacitus, *Germania* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006), 137.

⁴⁴ Ibid, 133.

dette området Germania og folkene som bodde der for germanere men de som holdt til der kalte seg selv ikke for germanere. Tacitus plasserte Germania grovt sett de områdene som lå øst for Rhinen og nord for Donau og var bebodd av det folkene som snakket germanske språk. Det utelukket da Dacia, dagens Romania, og stoppet i øst før Svartehavet med Samartia.⁴⁵

Romerne nevner flere grupper med navn. Det fantes markomannere, svabere, frisere, anglere, gotere og mange flere. Disse forskjellige gruppene varierte i antall og størrelse, samt også når de eksisterte. Markomanerne utgjorde en vesentlig maktfaktor i hva som i dag kan regnes som moderne Tsjekkia og romerne hadde til tider flere kampanjer mot dem men senere forsvant de fra historien. Goterne flyttet på seg til det nordlige Svartehavet og senere inn i områder som er dagens Romania før de til slutt bosatte seg i Italia og Spania. Under sine flyttinger delte goterne seg opp i to grupper. Utover 200-tallet så dukket det opp en ny gruppe i dagens Belgia kalt frankere som senere kom til å vandre over grensen og bosette seg i de områdene som er dagens Frankrike.⁴⁶

Germania, som romerne kalte det, var ikke blant de rikeste eller tettest bebodde områdene i Europa. Det er antagelig hvorfor romerne aldri lyktes i å innlemme området direkte inn i det romerske imperiet selv om de prøvde det ofte. Romerne prøvde en stund å innlemme deler av dagens sørlige Nederland men mistet kontrollen etter et katastrofalt slag ved Teutoburgskogen i år 9 etter Kristus og det påfølgende opprøret blant cheruskerne som holdt til i området. Romerne hevnet seg kraftig og klarte å passivisere området men det var ikke mulig å ordne et permanent tak i området. Likeledes så var romerne i en intensiv krig med markomannerne i midten av 100-tallet, markomannerkrigen fra 166-180. Denne foregikk i dagens Østerrike og Ungarn etter at markomannerne dannet et forbund med andre grupper i området og plyndret hele veien til Nord-Italia før de ble stoppet. Romerne fikk aldri ordentlig tak i motstanderne som trakk seg tilbake over grensen og førte en form for geriljakrig.⁴⁷

Germania var et område med lite utvikling og manglet sentre som romerne kunne ta og kontrollere området med. Istedenfor var det store områder med skog som var brutt opp

⁴⁵ Ibid, 129.

⁴⁶ Jansson, *Germanerne. Mytene, historien, språket*. (Oslo: Pax forlag a/s., 2014), 99.

⁴⁷ Ibid, 82.

med små jordbrukssamfunn, med ingen eller få byer. Romerne fikk vansker med å kontrollere et folk som kunne pakke opp og flytte dypere inn i skogene når de kom, og det var få rikdommer som kunne hjelpe å gjøre et felttog verdifullt.⁴⁸

Romerne valgt da heller å støtte opp eliter de gruppene som eksisterte i området, slik som markomannerne og cheruskerne. Samtidig prøvde de å isolere gruppene fra hverandre og skape interne konflikter, splitt og hersk var et viktig diplomatisk virkemiddel for romerne. Som ikke alltid fungerte slik som de to krigene over illustrerer. Romerne var hele tiden oppmerksom på hvilke grupper som hadde mest makt i området og kunne støtte opp om motstandere som var villig til å knytte seg opp til romerne.⁴⁹

Handel og kultur.

Konflikter var ikke det eneste som skjedde i forholdet mellom romerne og germanerne. Det eksisterte mye handel over grensene og mange germanere tjenestegjorde i den romerske hæren. En finner en voksende mengde av romerske gjenstander i Germania som bare kan ha kommet fra Romerriket i form av handel, gaver eller at folk har tatt de med seg etter å ha befunnet seg i Romerriket.

Handelen førte med seg romersk påvirkning i de germanske områdene. Et av dem var de forbundene som er nevnt over utviklet seg grunnet romernes innvirkning. Germanske forbund ser ut til å ha blitt mer omfattende og større etter som innflytelsen fra Romerriket fortsatte. Enten var dette en følge av defensive handlinger mot en større overmakt som romerne var, romerne skremte germanske grupper sammen i et forsøk å holde stand eller unngå overtagelse. En annen grunn var at Romerne selv bygde opp ledere i de germanske områdene i et forsøk på å minske presset mot den romerske grensen. Hvis ledere som romerne selv støttet satt med makten var interessen å plyndre romerske områder mindre og germanske grupper ville selv beskytte grenseområdene.⁵⁰

En annen innflytelse de hadde på germanerne var skriftspråket. Germanerne hadde ikke et skriftspråk, men utviklet etter hvert et som var skrevet med runer. Runeskriften var nok kun et høytidelig skriftspråk som ble brukt i religiøse sammenhenger. Historier og sanger

⁴⁸ Ibid, 66.

⁴⁹ Ibid, 94.

⁵⁰ Ibid, 93.

fortsatte å være muntlige. Var det noen som skrev om germanerne så var det andre og ikke germanerne selv.⁵¹

Det foregikk også en utveksling inn til Romerriket også. En finner arkeologiske funn og historiske kilder som forteller om germanere som deltok i hæren og som kunne nå viktige stillinger innenfor det romerske samfunnet slikt som senator eller generaler. Noen av de større enkeltfunnene av galdius, det romerske sverdet, har blitt gjort i Danmark. I moderne historieforskning har en likt å se på sammenhengen mellom en økende prosentandel av germanere i den romerske hæren og nedgangen til det romerske riket. At fremmede krigere er mindre villige til å sloss for noe de egentlig ikke er interessert i å beskytte. At ikke-romere og ikke-borgere deltok i den romerske hæren var en fast tradisjon siden romerne begynte å utvide sitt område.⁵²

Byer og samfunn som ble erobret måtte hjelpe med å gi krigere til kampanjer og forsvar, til tider kunne over halvparten av en romersk hær bestå av ikke-borgere. Bruken av ikke-romere i hæren var en måte å ha kontroll på de som sloss for den. Den romerske hæren var en garantert måte å få både penger nok og borgerskap for de som overlevde, som heller ikke var rent uvanlig. Romerske soldater var som regel godt tatt vare på.

Germanske krigere var allerede godt vant med å sloss før de tar del i den romerske hæren så på hæren som et sted å skape en formue og innflytelse som de senere kunne bruke i sine samfunn for å oppnå prestisje. Germanske samfunn som ble erobret eller valgte selv og inngå i Romerriket måtte gi fra krigere i avtale med romerne, men det gav samtidig beskyttelse og borgerskap. Det betyr ikke at det var full lojalitet, Arminius som selv var offiser i den romerske hæren utnyttet sin stilling til å kaste romerne ut av det som er i dag belgia.⁵³

Folkevandringstiden.

Økende ustabilitet i Romerriket og folkvandringer i Europa etter press fra grupper fra øst, som hunere, forandret maktsituasjonen i Europa. Romerriket ble etterhvert delt i to riker som fungerte mer og mer uavhengig av hverandre. Som følge av uroligheter som interne

⁵¹ Ibid, 173.

⁵² Ibid, 154.

⁵³ Ibid, 81.

stridigheter og press fra hunerne i Europa utenfor Romerriket begynte germanske grupper å bevege på seg og legge press på grenseområdene. Øst-Romerriket kom mer vellykket ut av det enn Vest-Romerriket som etterhvert ble erstattet av små og store kongedømmer som fikk av de gruppene som bosatte seg der.

England var blitt hovedsakelig tatt over av anglere og saxsere fra dagens sørlige Danmark og Nederland, og var et lappeteppe av mindre konge- og høvdingdømmer. I dagens Frankrike var det frankiske stammeføderasjoner som hadde bosatt seg. I det sørlige og frankrike og senere i Spania var det visigotere som hadde etablert seg mens i Italia ville det være en drakamp mellom Øst-Romerriket, ostrogotere og langobarder hvor langobardene til slutt tok over det meste av nord-Italia i et kongedømme. Til og med i Nord-Afrika i dagens Tunisia var det etablert et germansk kongedømme under vandalene.

Disse nye høvdingdømmene og kongedømmene ble etablert av germanske grupper som kom inn fra grenseområdene og Sentral-Europa. Enten hadde de migrert langt slik som goterne og vandalene, eller så hadde de flyttet over grensen slik som frankerne gjorde. Måten det skjedde på var også varierende. Enten kom de som plyndrere, vandalene har kommet ned i historien som de som plyndret Roma og ga opphavet til ordet vandalisme. Til dels kom de som kan minne om flyktinger, goterne som prøvde å slippe unna. Hunerne kom som stammer, ikke bare krigere men også familien var med, og ønsket beskyttelse. Eller de etablerte seg i maktvakuemet etter at romerne trakk seg tilbake som i England. De kunne også bli invitert over av keiseren i et forsøk på å etablere innflytelse og stoppe plyndringer slik som frankerne i som kom først som krigere og senere etablerte riker under romersk beskyttelse som til slutt ble sterke nok til å bli uavhengige. I Italia ble ostrogotiske kongedømme erobret av Øst-Romerriket etter en lengre kampanje for så å bli igjen erobret av langobarder som la deler av Italia øde. I folkevandringstiden flyttet det på seg folkegrupper over hele Europa som kom til å påvirke sammensettingen opp til moderne tid.⁵⁴

Gjenoppdagelse.

Etter Romerrikets fall i Vest-Europa falt betegnelsen germanere ut. Når det var mange germanske grupper rundt om i Europa og romerne ikke lengre dominerte kontinentet, var

⁵⁴ Ibid, 121.

det ikke lenger nødvendig med en samlebetegnelse, en betegnelse som var skapt av romerne. Nå var det frankere, langobarder, friseere, burgundere, gotere og så videre i det som var tidligere Romerriket. Germanere og Germania falt ut siden det kom fra romerne og var noe disse gruppene ikke brukte om seg selv.⁵⁵

Først på andre halvdel av 1400-tallet at Germanerne ble på nytt plassert i historien med funnet av Tacitus` sin skrift, *Germania*. Det er noe skurring i forhold til hvem som først fant det, akkurat når, og hvor skriftet ble funnet men den første bruken av skriftet ble gjort av Enea Silvio Piccolomini. I all hovedsak til å få den tyske keiseren med på et korstog. Korstoget ble det ikke noe av. Keiseren var ikke interessert men Tacitus og Germania ble introdusert til den tyske renessansen som tok til seg de beskrivelser som ble gjort. Tysklands, eller i denne tiden Det Hellige Romerske riket, historie ble knyttet opp til den voksende misnøyen med latin, kirken og den gryende interessen for tyske språket og senere ble en del av den tidlige tyske nasjonalismen.⁵⁶

Germania fikk raskt en plass i den tyske renessansen, det germanske folket som tyskerne stammet fra og de beskrivelser som tyske historikere fikk ut av de antikke kildene ble fort tatt opp og brukt til å forklare tysk kultur i samtiden. Tysk ekspansjon og kultur hadde grunnlag i de samme mentaliteter som germanerne i antikken hadde, mente de, samt også de samme problemene som dårlig klima og en tendens til å drikke for mye alkohol.⁵⁷

Tysklands Germania.

For tyske humanister hadde Tacitus selv forklart hvordan det germanske folket og dens kultur var overlegent andre folk og kulturer i nærheten. Luther så den romerske kirken som dekadent og en ny kirke basert på trauste tyske tradisjoner var nærmere gud. Tyske hymner og sanger går helt tilbake til tidlig germansk tid mente andre.⁵⁸ Tyske studenter i Roma eller Paris hadde egne lunder i byene hvor de trakk seg tilbake og reflekterte over sine germanske aner. Arminius fikk et tysk navn, Hermann, og ble hovedpersonen i mange skuespill og operaer.

⁵⁵ Krebs, *A most dangerous book*. (New York, London: W. W. Norton & company, 2011), 81.

⁵⁶ Ibid, 105.

⁵⁷ Ibid, 107.

⁵⁸ Ibid, 134.

Blant de første temaene det ble skrevet om, var Tysklands tilsynelatende evighet i historien og at folket der alltid har befunnet seg i Germania. I motsetning til for eksempel Italia som hadde opplevd invasjoner etter invasjoner av allslags folkeslag, var tyskerne direkte nedstammet fra de folkene som Tacitus hadde beskrevet og de hadde alltid vært der. Dette ble presentert for den tyske keiseren Maximilian I i 1509 og det fikk fort en sterk innflytelse ikke bare ved det keiserlige hoffet men også i Tysklands overklasse.⁵⁹ Dragningen mot å ha forfedre som var eldre enn latinerne, var ganske sterk på 1500-tallet.

Tacitus ble så dratt med inn i konflikten tyskerne hadde med den katolske kirken. Med kirken kom romersk lov, korrupsjon og moralsk fall mente Luther. Mange av de tyske humanistene er enige og ser til Tacitus sine halvindikasjoner ved for eksempel kommentarene om troskap i ekteskap.⁶⁰ Protestantene reproduserer og oversetter Tacitus sitt skrift til Tysk med mange ekstra kommentarer som påpeker godene ved det germanske samfunnet kontra den korrupsjonen og moralske forfallet som kom fra Rom og paven.⁶¹

Det tyske språket var et raust språk direkte basert på folkegruppene som holdt til i Germania. Bedre og edlere enn latin mente de tyske humanistene. Germanerne hadde heltedikt og sagaer som de sang og fortalte videre i samfunnet. Men mye av dette var borte med kristningen av Tyskland. Dette forandret seg på 1700-tallet ved at Paul Henri Mallet skrev om historien, mytene og religion til danskene.⁶²

I den ble Edda med dens episke poesi om guder og helter introdusert til et større europeisk publikum. Mallet knyttet skriftene inn i den germanske verdenen noe de tyske humanistene sårt trengte. Den forestillingsverdenen som finnes i Edda passet perfekt inn i den germanske historien og ble tatt til seg ganske helhetlig. Symbolikken og runene kom til å bli brukt mye, blant annet det beryktede SS-tegnet.⁶³

1800-tallet, den germanske rasen og nasjonalsosialismen.

Opp til 1800-tallet var Germania og folket der i all hovedsak en kulturell og historisk debatt. Dette forandret seg utover 1800-tallet til også å inkludere rase og rasetenkning.

⁵⁹ Ibid, 115.

⁶⁰ Tacitus, *Germania* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006), 159.

⁶¹ Krebs, *A most dangerous book*. (New York, London: W. W. Norton & company, 2011), 126.

⁶² Ibid, 171.

⁶³ Ibid, 173.

Historieforskere som Gustaf Kossinna og Huston Stewart Chamberlain mente for eksempel at germanere var født med visse positive egenskaper som var blitt vasket ut av historiens gang.⁶⁴

Kulturen og religionen var en del av det germanske folket liksom øynene og håret er en del av kroppen. Når dette ble vasket bort over historiens gang ble folket i seg selv redusert. Når de germanske folkene ble kristnet ble deler som av det gjorde folkene rene fjernet og erstattet av en fremmed kultur som forurenset dem.⁶⁵

Den germanske kulturen ble sett på som den reneste og den eneste måten å få tilbake den gyldne gullalderen, var å finne og revitalisere fortiden i det moderne samfunnet. Richard Wagner var blant dem som var sentrale på få denne tenkningen i gang. Han knyttet for eksempel undergangen av den germanske kulturen til kristendommen og dens kristning av de germanske folkene.⁶⁶

Tyskerne hadde fortsatt muligheten siden de var de som var blitt værende i det gamle Germania. De som hadde vandret ut i Europa hadde mistet for mye av den kulturen de engang hadde og blitt romanisert.⁶⁷

Nazistene tok til seg denne forståelsen av kulturen og den tyske historien. Og innførte den i staten med drastiske konsekvenser. Historieforskningen skulle fokusere på den germanske rasen og videreutvikle de germanske tradisjonene og kulturen. Disse skulle så bli satt i verk i det moderne samfunnet.

Ahnenerbe ble etablert av nazistene med hovedfokus på forskning, utgraving og fremme germansk ideologi, religion og kultur. En av de sentrale skikkelsene var Heinrich Himmler. Ahnenerbes forskning hadde en tendens til å bli ganske vidtrekkende men det fikk mye støtte og utførte ekspedisjoner til germanernes arnesteder som for eksempel Norge.⁶⁸

Andre kulturer og raser i Tyskland ble sett på som forurenset og måtte i det minste begrenses, eller helt fjernes fra det tyske samfunnet. Nazistene mente til og med å kunne

⁶⁴ Ibid, 210.

⁶⁵ Arvidsson, *Aryan Idols*. (Chicago and London: The university of Chicago Press, 2006), 155.

⁶⁶ Arvidsson, *Germania. Noen hovedlinjer i forskningen om fortidens germanere*. (Oslo: Humanist forlag, 2009), 16.

⁶⁷ Ibid, 20.

⁶⁸ Ibid, 180.

lese i Tacitus at germanerne også fulgte opp med raserengjøring. Tacitus nevnte at umoralske personer ble druknet i myrene.⁶⁹

Fra et folk til raseidealer.

Folket som holdt til i Germania som levde sine vanlige liv hadde ingen idé at deres ettermæle skulle være med og skape en moderne nasjon. Og heller ikke at ideene og tankene rundt dem skulle ende opp med et folkemord på et annet folk fordi de var sett på som forurensere av den kulturen de angivelig var opphavet til.

Og Tacitus hadde nok ikke tenkt seg at hans sitt skrift om Germania skulle ende opp med å bli lest av de som regnet seg selv som etterkommere av det germanske folket. At det skulle ende opp som et sentralt element i definisjonen av et folk, og senere for en nasjon.

Speilbildet av et folk.

Nasjonalismen spilte en stor rolle i utviklingen av Tyskland. Slik som det var for alle nasjoner og for så vidt fortsatt er i dag også til tross for enkelte trodde perioden for nasjonalismen var over ved slutten av 80-tallet. Det er vanskelig å peke på når nasjonalismen eller dannelsen av en nasjon i det hele tatt startet. Hvilke symboler som blir brukt, eller hvilken historie som er riktig å bruke. Det er fristende å falle inn under ideen om at nasjonalismen skaper symboler og verdier av teknisk sett noe som er verdiløst. Men det får verdi på grunn av at nye tradisjoner skaper en historie rundt det.⁷⁰

Men en slik tolkning, selv om det fungerer fint som en forklaring på enkelte av de mer interessante utviklingene som kan skje i nasjoner, forklarer egentlig ikke hvorfor dette dukker opp eller hvorfor det blir viktig for så mange.

En definisjon av en nasjon er at det består av et folk som deler samme tradisjoner og historier. En nasjon er større enn bare en territoriell enhet. De samme tradisjoner og historier knytter et folk sammen selv om de skulle befinne seg på andre siden av kloden.⁷¹

⁶⁹ Krebs, *A most dangerous book*. (New York, London: W. W. Norton & company, 2011), 228.

⁷⁰ Hobsbawm, *The invention of Tradition*. (Cambridge: Cambridge university press, 2000), 4.

⁷¹ Østerud, *Hva er nasjonalisme?* (Oslo: Universitetsforlaget, 1994), 24.

Valget av tradisjoner og historier kan sees som tilfeldige, men er ikke dette. Valg av tradisjoner og historier er like mye bevisst som det er ubevisst. En vil helst forhold seg til de tradisjoner og verdier en selv ønsker å ha, og se bort fra de en ikke liker.⁷²

Det germanske folket som Tacitus skrev om i *Germania* kan kalles et speilbilde. For det var ment som et speilbilde av det romerske folket. En kommentar om hva som feiler det romerske samfunnet. Og skriftet var ment å informere den nye keiseren Trajan.⁷³ De som studerte skriften hundrevis av år seinere så det ikke slik eller åpenbart ignorerte deler av teksten som ikke passet med bildet de ønsket å videreformidle.

Å være trygg i sin plass i verden, ha en solid forhistorie og å kunne se tilbake på sine forfedre å si at jeg har gjort det like bra som dere, ser til dels ut til å ha vært den første motivasjonen når *Germania* ble tatt i bruk ved den tyske keiserens hoff. Å ha sterke forfedre å lene seg på gav stor prestisje i en verden av konger og fyrster.⁷⁴

Det var når *Germania* ble spredt videre blant humanistene i Tyskland at det ble bakgrunnen for en nasjonalisme basert på germanerne. Humanistene fant i Tacitus sitt skrift de verdiene og den historien de trengte. Når skriftet ble spredt videre blant den store massen av tyskere så de en rendyrket versjon av forfedrene som levde i det landet de levde i. Selv noen av lastende som for mye drikking og spilling ble sett på som en del av samfunnet. Det er ikke vanskelig å forstå da hvorfor det germanske folket slik det ble beskrevet ble så sentralt i den tyske nasjonalismen.

Kapittel 4.

Okkupasjon. 1945-1950.

Dette kapittelet vil ta for seg de først 5 årene etter andre verdenskrig. Kapittelet vil vise en gradvis forandring av plasseringen Germania hadde i skolebøkene og mengden av plass Germania og det germanske folket får tildelt. Kapittelet vil sette søkelys på enkelte deler i framstillingen av Germania. Jeg vil først fokusere på framstillingen av de germanske folkene,

⁷² Ibid, 26.

⁷³ Krebs, *A most dangerous book*. (New York, London: W. W. Norton & company, 2011), 49.

⁷⁴ Ibid, 112.

så vil jeg følge opp med den germanske religionen. Som et siste punkt vil jeg ta med framstillingen av Arminius.

Jeg kommer til å ta opp i hovedsak 4 bøker for denne perioden. *Deutsche Geschichte. Von den Urzeiten bis 1945* ble utgitt i 1945 av Robert-Hermann Tenbrock. I forordet skriver Tenbrock at denne boken ble startet under krigen og gjort ferdig mens han var og fortsatt er krigsfange. Han ønsket å med boken å få fram en historie som kan fortelle og forklare til en viss grad hvorfor Tyskland havnet der det havnet.

Lehrbuch der Geschichte II ble utgitt i 1945. Den er originalt skrevet i 1927 under Weimarrepublikken og er en av de bøkene som ble valgt ut og redigert av de allierte for skolebok i skolen.

Geschichte des Altertums ble gitt ut i 1946 og forfattet av flere blant annet Ernst Neustadt. Boka ble skrevet ferdig mens de var i krigsfangenskap og var godkjent av de allierte.

Deutsche Geschichte in europäischen Zusammenhang ble gitt ut i 1948 og ble forfattet av blant annet Kurt Witte. Denne også godkjent av de allierte før utgivelse.

[Det germanske folket og samfunnet.](#)

Jeg kommer først til å legge fram en oversikt over hva de forskjellige skolebøkene presenterer om det germanske folket og samfunnet. Så kommer jeg til å diskutere variasjonene mellom disse bøkene og hvilke poeng som skolebøkene prøver å få frem om samfunnet og hvilke likheter det er.

[Deutsche Geschichte. Von den Urzeiten bis 1945.](#)

Bokens introduksjon starter med hvor fremmed Nord-Europa var for romerne: «Aus dem hellen Süden in den dunklen Norden zu wandern, bedeute für die Völker des Mittelmeeres ... des Lebens und Eintritt in eine völlig fremde Welt.»⁷⁵ Det var en hard verden med mørke skoger hvor folk bodde langt fra hverandre. Germanerne bygde hus i lysninger hvor skog,

⁷⁵ Tenbrock, *Deutsche Geschichte* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner in England, 1945), 24.

bekker og enger møtes. Det var et så hardt liv at selv husene måtte være enkle: «Das Haus entbehrte jeder Schönheit.»⁷⁶

Familien var grunnkjernen i det germanske samfunnet. Den bestod av mann, kone og barn. Familien var selvforsynt og sørget selv å ha alle de råvarer som trengtes. Kvinnene i familien sto for gårdsbruket, matlagingen og veving. Mennene derimot sto for jakten, husbygning og ellers drakk og spilte. Kona var den som styrte husholdningen. Til tross for denne noe skjevheten i arbeidsmengden var kona regnet som en likeverdig partner og hennes råd ble lyttet til.⁷⁷

Kvinnene var likevel ikke frie, men var mannens eiendom. Det samme var barna og sønner var mer verdt enn jenter. Giftemål var ordnet mellom slektene. Familien ble knyttet sammen med blod og giftemål og skapte klaner. Et angrip på et klanmedlem var et angrep på alle medlemmene og måtte hevnes, men det kunne ordnes opp med bot i form av storfe. I kamp så sloss klanene samlet i grupper.⁷⁸

Den store massen av det germanske folket var frie bønder. Disse eide gårdstunet de bodde på. Folk kunne ende opp som ufrie, slaver, disse var underlagt de frie bøndene og måtte gi tjenester til dem. De ufrie ble som regel behandlet godt og sjeldent ble de straffet med døden eller tvangsarbeid. Men de kunne bli drept uten at han som gjorde det trengte å bli straffet. Alt utenom gårdstunet var felleseid av klanen og de samarbeidet over hvor åkrene skulle legges.⁷⁹

Øverst i hierarkiet stod de adelige. Disse ble valgt av de frie bøndene til å være høvdinger eller prester. Flere klaner som samarbeidet skapte en «Völkerschaft», en stamme. Stammen møttes sammen ved et folketing for å blant annet bestemme hvem som skulle være høvdinger og prester. På tinget rådslo også høvdinger i hva som burde gjøres. Og på tinget ble nye medlemmer i stammen introdusert.⁸⁰

Tinget bestemte også straff når noen hadde gjort noe straffbart. Boken nevner her for eksempel forræderi, feighet og flukt. Straff kunne være døden eller bøter men så lenge

⁷⁶ Ibid, 24.

⁷⁷ Ibid, 24.

⁷⁸ Ibid, 25.

⁷⁹ Ibid, 25.

⁸⁰ Ibid, 26.

en ikke mottok straffen så var en fredlyst. Folketinget bestemte også om det skulle gå til krig. Om de bestemte seg for det, valgte de en leder og løftet han på et skjold.⁸¹

De drev med handel både med hverandre og med romerne. Fra Rom kom en av de farligste handelsvarene for germanerne vin, det var i høy etterspørsel. Germanerne var del av en stort handelsnettverk som strakte seg over hele Europa og Nord-Afrika. Klærne representerte alder, rikdom, familie og stammetilhørighet og var som regel ull eller lin. De brukte også skinn.⁸²

Lehrbuch der Geschichte II

De germanske folkene og deres tradisjoner blir ofte gjennomgått i detalj. *Lehrbuch der Geschichte II* som er en bok beregnet for 6. og 7. klasse i grunnskolen og går over historien den dekker ikke nødvendigvis detaljert, men har fortsatt flere sider dedikert til de germanske stammenes liv og virke. Familiestruktur, at de brygget for det meste øl, elsket frihet og hadde blondt hår og blå øyne.⁸³ Tacitus blir ikke nevnt i kapitlet, men det er tydelig at det kommer fra hans skrift.

Videre forsetter *Lehrbuch* med å fortelle noe om daglige livet og samfunnet til germanerne. Hva slags klær de brukte og hva de likte å gjøre, klær av ull og til tider i pels og de likte å drikke og sloss. Mens samfunnet var mannsdominert, hadde kvinner, spesielt gifte, en viktig posisjon i samfunnet. Mens mannen var ute og sloss så var kvinnen hjemme og passet på hjemmet.⁸⁴

Den forteller videre også om klanen og stammen hvor germanerne var knyttet sammen med giftemål og familie. Klanen løste også tvistemål seg imellom som til tider kunne utvikle seg til blodhevn. Samfunnet løste tvistemål i fellesskap ved tinget. Samfunnet var delt opp i klaner, men når det kom til sitt så ville disse klanene samle seg og slåss side om side og hjelpe hverandre gjennom tykt og tynt. Klanene samlet seg i større stammer som samarbeid med felles ledere, høvdinger og småkonger, og en felles folkesamling, tinget.⁸⁵

⁸¹ Ibid, 26.

⁸² Ibid, 27.

⁸³ Steins, *Lehrbuch der Geschichte* (Schöningh: Paderborn, 1945), 2.

⁸⁴ Ibid, 2.

⁸⁵ Ibid, 3.

Boka starter med å introdusere kildene vi har på germanerne, Caesar og Tacitus. Caesar beskrev vandringene mens Tacitus lagde en etnografisk studie av Germania. Som blir bekreftet av arkeologiske funn.⁸⁶

Germanerne var bønder som dyrket allslags arter som korn, rødbeter også videre. De holdt husdyr som svin og storfe. De produserte sine egne ressurser og hadde en uavhengig økonomi. De eide sin egen gård og grunn og utnyttet dette sammen med familien. Landet ble generelt fordelt likt, men høvdingen pleide å få en større del av landet. Åkrene ble jobbet på med hjelp av halvt-frie og ufrie menn. Klanene hadde som regel en landsby hvor det befant seg et langhus for blot.⁸⁷

Så føler forfatteren for å poengtere at uttalelsene om de frie mennene i Germania foraktet ærlig arbeid og lot alt det gå til kvinnene og slavene er feil og gjelder kun i krigstid. Det samme gjaldt Caesar når han fortalte at det fantes ingen privatøkonomi og at alt var eid i fellesskapet. Boka nevner som eksempel en stamme, Suebi, som var på vandring og privateiendom og egen økonomisk drift var viktig i samfunnet.⁸⁸

Videre forteller den om folket og staten. Den minste enheten er familien, hvor faren har all makt. Familien er knyttet til andre familier gjennom ekteskap og danner klanen. Et angrep på et klanmedlem er angrep på hele klanen og må hevnes. Flere klaner samlet utgjør et gau som er den minste statsdannelsen og styr av et overhode. Flere gauer samlet utgjør en nasjon.⁸⁹

Nasjon eller stammen har en folkesamling i som velger lederen fra adelen i nasjon. Unge krigere vil følge denne herskeren i kamp og i døden. Alle krigsdyktige menn var en del av en krigergruppe og slåss med en mengde forskjellige våpen. Klanene og hirden til høvdingene sloss i egne grupper. Klanen forsvarte rettigheten til individene og brudd på disse av for eksempel høvdingen, ville få konsekvenser.⁹⁰

⁸⁶ Neustadt, *Geschichte des Altertums* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner, 1946), 10.

⁸⁷ Ibid, 10.

⁸⁸ Ibid, 11.

⁸⁹ Ibid, 12.

⁹⁰ Ibid, 12.

Videre går boken i detalj om hvordan krigerne måtte bekrefte sin manndom og ære gjennom tester og kamper. Samt også at straffer som ble bestemt av tinget kunne være svært strenge, som drukning i myr. Den avslutter kapittelet med å nevne at det germanske folket var ingen enhetlig stat og samarbeidet kun når en leder kunne samle dem og ellers sloss heller med hverandre.⁹¹

[Deutsche Geschichte in europäischen Zusammenhang.](#)

Deutsche Geschichte in europäischen Zusammenhang tar for seg at det germanske folket kan deles in i tre hovedgrupper, øst-, vest- og nord-germanere. Vest-germanerne hadde den største rollen og er hvor dagens tyskere kommer fra. En kan fortsatt finne i Westfalen, Hannover, Schleswig-Holstein, Hessen og Franken de germanske trekkene som blonde øyne og rødblondt hår.⁹²

Videre avslutter boken innledningen med å fortelle hvilke folk som blandet seg mest med andre folk. Vest-germanerne blandet seg med romere og kelter, nord- og øst-germanerne blandet seg med de slaviske folkegruppene i nord og øst. Den avslutter med å si at dette på ingen måte har gjort den tyske kulturen eller folket svakere eller at noen områder var sterke enn andre: «Niemand kann jedoch behaupten, daß diese Mischung dem deutschen Charakter schadete oder daß die verhältnismässig rein germanisch gebliebenen Stämme die übrigen auf irgendeinem Gebiete jemals übertrumpft haben».⁹³

Boken reflektere over kildene før den går inn i en beskrivelse av germanerne. Den poengterer at kildene ikke kommer fra Germania, men av utenforstående som romere og grekere. Dette fordi germanerne ikke hadde skrift. Den viktigste kilden var Tacitus sitt skrift. Den reflekterer over Tacitus sitt mål med å vise germanerne som et sunt og naturlig folk, slik som de først romerne var. Tacitus sine beskrivelser av germanerne er gode siden han prøver å få fram de kvaliteter som romerne selv hadde tapt. Av den grunn blir så blir beskrivelsene ganske virkelighetsnære slik samfunnet en gang var.⁹⁴

⁹¹ Ibid, 13.

⁹² Witte, *Deutsche Geschichte im Europäischen Zusammenhang*. (Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westerman Verlag, 1948), 23.

⁹³ Ibid, 23.

⁹⁴ Ibid, 23.

Videre oppsummerer den at Tacitus går igjennom gode og dårlige egenskaper i det germanske folket. At Tacitus går over klanen, stammene, levevis og så videre. Boka avslutter med et viktig poeng den selv vil ha frem og det er et siste dårlig karaktertrekk germanerne gav videre til det tyske folket. Det var fra germanerne tyskerne lærte likegyldighet for samfunnet rundt seg: «Vor allemeine schlechte eigenschaft scheinen die germanen ihren deutschen nachkommen hinterlassen zuhaben; die Gleichgültigkeit des einzelnen gegenüber der allgemeinheit.»⁹⁵

Den forklarer dette på følgende måte. Samfunnet var delt opp i de frie og de ufrie. De frie fulgte ledere og høvdinger fra adelen som de selv valgte ved folkesamlinger. Høvdingene ledet folket i krig og støttet kun de som fulgte høvdingen personlig. Å krige gav både ære og rikdom til de få som var høvdinger og deres støttespillere mens den større germanske befolkningen fikk lite ut av det. Dette utviklet seg videre til å bli en fast tradisjon og ærlig arbeid for de germanske folkene og en krig ville utløse en ny krig.⁹⁶

Dette er en tolkning av Tacitus og hvor krigsvillig det germanske folket var. Hvordan de forskjellige høvdingene samlet en gruppe rundt seg og fikk med seg resten av det mer passive samfunnet til krig etter krig rett og slett fordi de ikke sa ifra. «Immer wieder aber konnte der fürst mit seiner gefolgschaft das übrige Volk nach seinem willen zwingen, weil dieses Volk gleichgültig nur in Ruhe gelassen werden wollen.»⁹⁷

Likheter, men også ulikheter.

Det er mange likheter mellom skolebøkene nevnt. Dette er nok på grunn av kildegrunlaget er relativt begrenset og at de bruker de samme kildene, spesielt Tacitus, når bøkene beskriver folket. Det finnes få om noen andre kilder en Tacitus som beskriver utseende og derfor blir de rødblonde og blåøyde. Men det er dukker også opp noen unntak fra dette.

Av samme grunn blir også de andre delene som familielivet, hva de germanske krigerne gjorde og lignende en del av det germanske samfunnet. Bøken tar da dette opp når de forteller hva kildene sier. *Deutsche Geschichte. Von den Urzeiten bis 1945* nevner ikke i det hele tatt det fysiske utseende til germanerne.

⁹⁵ Ibid, 24.

⁹⁶ Ibid, 25.

⁹⁷ Ibid, 25.

Alle bøkene aksepterer Tacitus som en troverdig kilde. Selv de som diskuterer kildegrunnlaget til Tacitus som i *Deutsche Geschichte in europäischen Zusammenhang*.

De fleste andre bøkene er litt mer konservative i introduksjonen av Tacitus sitt skrift men det er alle enig i at det er tilnærmet en etnografisk oversikt over et folk som var annerledes enn romerne. «... haben uns ein gutes und genaues Bild der Germanen gegeben.»⁹⁸

Til tross for at kildene om germanerne er de samme, kunne tolkningene av dem variere, og en ser fort at det blir forskjell mellom hva en forfatter mener er viktig å få frem. Forfatterne legger til en tolkning av kildene som hjelper å forklare leseren hva som er riktig eller sette søkelys på verdier som er sentrale.

De første bøkene som ble tatt i bruk etter andre verdenskrig var i hovedsak nytgaver av skolebøker som var skrevet før krigen og før nazistene kom til makten. I hovedsak fra Weimartida. I teksten representert med *Lehrbuch der Geschichte II* og *Geschichte des Altertums*. De var utgitt med den allierte overkommandoens godkjenning for bruk i skolen.⁹⁹

Mens *Lehrbuch der Geschichte II* går for en enkel oversikt over samfunnet i Germania så velger *Geschichte des Altertums* å kommentere enkelte utsagn om germanerne. Det at de frie mennene ikke var interessert i arbeide på gården men heller la dette gå til slaver og kvinner. Her tok Tacitus feil og slike ting gjaldt kun i krigstid. Det samme gjaldt utsagnet om egen eiendom og at det var ingen privat eiendom. Dette gjaldt da kun en stamme som var på vandring.¹⁰⁰

Geschichte des Altertums fokuserer også på den store produksjonen av varer den germanske familien gjør, og familien utgjør en egen selvstendig økonomi. Siden boken er en ny utgave fra midten av 1920-årene så kan det hende det at det knyttet opp til den økonomiske krisen som skjedde etter første verdenskrig i Tysklands Weimarrepublikk. Begge

⁹⁸ Helm, *Kamps neues Realienbuch* (Druck: Ferdinand Kamp Bochum., 1952), 30.

⁹⁹ Steins, *Lehrbuch der Geschichte* (Schöningh, Paderborn, 1945), forsiden.

¹⁰⁰ Neustadt, *Geschichte des Altertums* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner, 1946), 11.

bøkene derimot legger stress på folkesamlingene, tinget, og at lederne er valgt. Og til tross for at de har høvdinger, så bestemmer folkesamlingene om det skal være krig eller ikke.¹⁰¹

At de germanske krigerne var late og lite villig til å gjøre ærlig arbeid ser ut til å være normen som forsetter i fortellingene om det germanske samfunnet. Nok fordi dette kommer direkte fra Tacitus.¹⁰² Boka balansere den late mannen i familien ved at han også er ute og jakter eller kriger. Likt som den moderne kjernefamilien satt i antikken bare med jakt, krig, og treller som er krigsfanger.

Søkelyset på at det var folket i stammene som valgte lederne og om de skulle gå til krig er viktig i alle bøkene. Det nye Tyskland etter andre verdenskrig skulle være demokratisk, å vise at dette også skjedde i fortiden hjalp å skape bildet av et demokratisk Tyskland.

Men valg av ledere er ikke nødvendigvis en garanti for at et demokrati forblir et demokrati og *Deutsche Geschichte in europäischem Zusammenhang* prøver å få dette fram. Boken prøver også å poengtere at noen av de germanske vanene som har blitt nedarvet i den tyske kulturen har hatt en negativ innvirkning på det tyske samfunnet. At tyskerne hadde en tendens til å være passive til hendelser som skjedde i samfunnet. De valgte sine ledere men ønsket ikke å ta del i noe mer enn det og fulgte heller lederne blindt etterpå. Lederne selv skapte egne hirder med lovnader om goder. Disse hirdene sørget for at resten av det germanske samfunnet fulgte opp hva de valgte lederne ønsket, om det var krig eller andre ting.¹⁰³

Deutsche Geschichte in europäischem Zusammenhang hinter kraftig til det som skjedde under nazitiden. Hvor en leder tok over og førte en personlig krig og styrte landet sammen med et utvalg av medhjelpere og få prøvde å stoppe han før det ble for sent. Dette hadde da rot helt fra tidlig germansk tid.

¹⁰¹ Steins, *Lehrbuch der Geschichte* (Schöningh, Paderborn, 1945), 3. Neustadt, *Geschichte des Altertums* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner, 1946), 11.

¹⁰² Tacitus, *Germania* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006), 155.

¹⁰³ Witte, *Deutsche Geschichte im Europäischen Zusammenhang*. (. Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westerman Verlag, 1948), 24.

Boken nevner også sammenblandingen av kulturer som skjedde i grenseområdene. Med keltere og romere i vest og slaver i øst. Den poengterer at denne blandingen ikke førte til noen forskjeller i egenskaper eller fordeler for gruppene.¹⁰⁴

Deutsche Geschichte in europäischer zusammenhang er den boken av utvalget som tar sterkest for seg de tradisjonene som eksisterte rundt det germanske folket som en overlegen kultur og rase. Mener også at noe av den kulturen fra germanerne også hadde en sterk negativ påvirkning i det moderne tyske samfunnet.

Bøkene er ofte enige om at livet i Germania er hardt og kulturen der er en kamp for å overleve. Dette finner de Tacitus sitt skrift og bekrefter med den kulturen germanerne hadde, blant annet med religionen som germanerne fulgte. Men en kan også vurdere at dette kan være noe farget av Tacitus som kilde. Når et samfunn som regel består av høyvokste personer pleier dette å indikere på at det godt med føde. Det kan være at den generelle oppfatning at livet i Germania var hardt har noe med forskjellen på hvordan fortidens natur i Germania så ut og hvordan det moderne Tyskland ser ut nå.

Den germanske religionen.

Innsikten om religionen i Germania har blitt satt sammen fra flere kilder. Mens både Caesar og Tacitus kommenterte trekk ved religionen og nevnte enkelte guddommer og ritualer, så var det heller magert og var knyttet opp til det romerske panteonet av guder. Tacitus for eksempel betegnet de germanske gudene med hva han regnet var den romerske motparten som Merkur, Herkules og Mars.¹⁰⁵

Senere kilder spesielt de islandske sagaene, kristne misjonærer og nedtegnelser fra under og etter folkevandringstiden, når de germanske stammene som slo seg ned i tidligere Romerriket og ble kristne underveis. Alle kilder om religionen som det germanske folket hadde, kommer fra utenforstående, enten de fulgte hellenistiske gudetro eller var kristne.

Det bildet de tyske skolebøkene viser, er bygd mye på den norrøne sagalitteraturen, hovedsakelig Edda. Det er også en variasjon på hvordan skolebøkene velger å framlegge dette. Enkelte bøker presenterer det uten å nevne hovedkilden. Andre vil ta med seg Edda i

¹⁰⁴ Ibid, 23.

¹⁰⁵ Tacitus, *Germania* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006), 145.

framstillingene og velge å bruke eldre navn for gudene, som Wotan og Donar for Odin og Tor. Enkelte bøker vil fremheve naturen som det sentrale elementet, andre bøker nevner dette lite.

Deutsche Geschichte.

Deutsche Geschichte bruker i hovedsak sagalitteraturen og den norrøne forestillingsverdenen om den germanske religionen. Boken har en generell oversikt over de viktigste gudene: Wodan/Odin og Tor og valkyrienes rolle i å føre de døde som har falt i strid til Vallhall. Den skriver også om at det ikke var en organisert religion med templer og faste prester, men at det var heller organisert av lokale ledere som holdt fester som for eksempel «julfest». Til slutt i kapitlet tar boka for seg den germanske runeskriften. Som en oppsummering nevner den også en dårlig tendens som de germanske folket hadde. De likte å spille hasardspill. De elsket terning spill og ofte spilte på dårlige sjanser.¹⁰⁶

Geschichte des Altertums.

Geschichte des Altertums starter med å forklare den germanske religionen som en animistisk religion med dens fokus på naturen og gudene som representanter for naturen. Solen står for livet og solvervet ble feiret når den sto høyest på himmelen. Naturen var full av ånder og vesener, som alvene, nissene, troll og dverger. Videre forteller boken om hva germanerne trodde om livet etter døden. At sjelene inntok naturen og levde videre i skogene, fjellene og elvene.¹⁰⁷

Den nevner de viktigste gudene med de tidligere germanske navnene for dem for eksempel Wodan, Donar, Ziu og Freja. Videre forteller boken om strukturen til verden, Jotunheim, Vallhall og så videre. Samt også nevner bruken av Runer som et magisk språk som var begrenset i bruk. Den slutter av med et viktig poeng i forbindelse med kildene til den germanske religionen. De germanske folkene hadde ikke templer eller gudebilder, men at dette kom på grunn av innflytelse fra grekerne og romerne. Prestene og bildet på

¹⁰⁶ Tenbrock, *Deutsche Geschichte* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner in England, 1945), 30.

¹⁰⁷ Neustadt, *Geschichte des Altertums* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner, 1946), 11.

gudeverdene vi har nå kommer fra Elda som var skrevet mye seinere enn tidlig germansk tid, det samme gjaldt for beskrivelsene av Valhall.¹⁰⁸

[Lehrbuch der Geschichte.](#)

Mye av det samme fokuserer også *Lehrbuch der Geschichte* også på. I sin seksjon om de germanske gudene starter den med å nevne at det er en naturreligion og forsetter med å forklare hovedgudene og deres plass med bruk av de germanske navnene for dem: Wodan, Donar og Frigg. Wodan får mer plass med hans utseende, hans to ravner og så videre. Beskrivelsene er i hovedsak fra den norrøne mytologien for Odin, Tor og Frigg. Den nevner også at naturen for germanerne var fylt med «Reisen und Zwergen, Kobolden, Nixen und Elfen». Ikke det enkleste å forklare på norsk men det nærmeste som passer er: troll og nisser, kobold er en form for småtroll som kan være onde eller gode, nøkken og alver. Den avslutter med at de ikke fantes templer men brukte plasser i naturen for ofringer som kunne være mennesker også.¹⁰⁹

[Deutsche Geschichte im Europäischen zusammenhang.](#)

I *Deutsche Geschichte im Europäischen zusammenhang* blir det stadfestet helt fra starten av i kapittelet om religionen at det er en enkel naturreligion. Verden er fylt av «Zwergen und Reisen, Nixen und Elfe» som befant seg i jorden, skogene og fjellene. Boken poengterer at vi kun kjenner til navnene til gudene ved hjelp av kristne misjonærer og at det kommer for eksempel fra Edda som ble skrevet ned mye senere i kristen tid. Gudnavnene blir nevnt med de germanske navnene Wodan, Donar, Ziu og Freja. Boken nevner også at siden det er en naturreligion så er ofring meget viktig, og i den tidlige tiden var ofring av mennesker den største ofringen som kunne gjøres.¹¹⁰

Boken knytter mye av gudebildet vi sitter med i ettertiden med innflytelsen romerne og grekerne sammen med kristendommen hadde på de germanske folkene i løpet av

¹⁰⁸ Ibid, 11.

¹⁰⁹ Steins, *Lehrbuch der Geschichte* (Schöningh, Paderborn, 1945), 3. Neustadt, *Geschichte des Altertums* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner, 1946), 4.

¹¹⁰ Witte, *Deutsche Geschichte im Europäischen zusammenhang*. (. Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westerman Verlag, 1948), 25.

folkevandringstiden. Et eksempel som blir nevnt er historien om Balder og at det kommer fra innflytelse fra Midtøsten, samt at Valhall har kristendommens paradiset som forbilde.¹¹¹

Germanske eller norrøne guder.

Den germanske religionen er et vanskelig tema å ta opp av den enkle grunnen at den hadde aldri noen skriftlige kilder og mens den blir tatt opp i skolebøkene så blir det aldri mye utbrodert. De blander også mye fra Edda når bøkene forteller om gudeverdenen sammen med annen informasjon. Ofte blir de gamle germanske navnene på gudene satt sammen med yngre norrøne navn. Wodan er Odin, Donar er Tor, og lignende.

De er enig i at religionen var en naturreligion hvor det eksisterte ånder over alt i naturen. Bøkene er også enige om at tilbedelsen består i ofringer ved hellige steder, som høyder og kilder. Det ser ut til ikke alle er helt enig i hva som var de viktigste ofringene. Hester og storfe hadde høy plassering, men menneskeofringer blir ikke alltid nevnt selv om Tacitus selv nevner dette.¹¹²

Det er noe kritikk til de kildene som blir brukt, hos noen av bøkene. *Deutsche Geschichte im Europäischen Zusammenhang* er den som er mest kritisk til gudedefortellingene. Den påpeker at for eksempel historien om Ragnarok kommer fra den kristne troen, samme gjelder Valhall som fungerer som krigernes paradiset. Boka påpeker at de fleste kildene på religionen dukker opp først 1000 år etter de germanerne som Tacitus skrev om. Da blir det umulig å ha et klart bilde av hvordan det faktisk var.¹¹³

Hva de fleste andre skolebøkene setter søkelys på er at det er en naturtro religion, med et spesielt fokus på solen som livgiveren. Dette er basert på funn av gjort av solvogner og lignende. Verden er fylt av ånder som påvirker menneskenes daglige liv og som enten sloss med eller blidgjøres.

Arminius.

¹¹¹ Witte, *Deutsche Geschichte im Europäischen Zusammenhang*. (. Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westerman Verlag, 1948), 26.

¹¹² Tacitus, *Germania* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006), 197.

¹¹³ Witte, *Deutsche Geschichte im Europäischen Zusammenhang*. (. Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westerman Verlag, 1948), 26.

Med sin til dels sentrale bakgrunn i tysk nasjonalisme opp gjennom tidene, kan det være interessant å se hvor stor del Arminius og hans krig mot romerne fikk i skolebøkene på denne tiden. Arminius samlet flere stammer i dagens Belgia og vestlige Tyskland og slo en større romersk hær i år 9 ved i en skog ved Kalkriese som het Teutoburger

Arminius hadde til tider status som en av de første krigsheltene som sloss mot utenlandsk innflytelse på tyske områder. Han har hatt mange forskjellige statuser og feiringer, blant annet en statue vendt mot Frankrike som var en av de argeste konkurrentene på 1800-tallet, og mange operaer og teaterstykker. Slaget ved Teutoburgerskogen fikk sitt 2000års jubileum feiret i 2009.

Den tildelte plassen i bøkene som Arminius og slaget ved Teutoburgerskogen får varierer fra forfatter til forfatter. I *Deutsche Geschichte* er slaget i et underkapittel i forbindelse med de første møtene som romerne gjorde med folkene i Germania, Caesar i 58-50 før vår tidsregning og slaget ved Teutoburgskogen i år 9.¹¹⁴

Geschichte des Altertums følger den samme strukturen ved å plassere Arminius sammen med sammenstøtene med romerne, folkevandringene og invasjonen av Teutonerne og Kimbrenne i Italia i år 113-101 før Kristus, Caesars sammenstøtt i 58-55 før Kristus.¹¹⁵

Deutsche Geschichte im europäischen zusammenhang plasserte slaget i kapitlet som omhandler samhandlingen mellom Romerriket og folkene i Germania, i både krig og fred.¹¹⁶ Slaget ved Teutoburgskogen satte grensene for hvor det senere vil foregå en aktiv handel og kulturpåvirkning begge veier med mellom Romerriket og de germanske folkene.

En kan se en noe gradvis forandring fra 1945 til 1960 i hvor mye det ble skrevet om Arminius og Teutoburgerslaget og den plasseringen det får i konteksten. Det går fra å være en del av konflikten mellom romerne som en aggressiv makt til å bli en del av den interaksjonen folkene i Germania hadde med romerne, men at det var en komplisert prosess med flere faktorer. Men de fleste bøkene plassere Arminius som Germanias frigjører, nok litt på grunn av at det var det Tacitus selv mente.

¹¹⁴ Tenbrock, *Deutsche Geschichte* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner in England, 1945), 32.

¹¹⁵ Neustadt, , *Geschichte des Altertums* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner, 1946), 8.

¹¹⁶ Witte, *Deutsche Geschichte im Europäischen zusammenhang*. (. Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westerman Verlag, 1948), 26.

En reduksjon.

I den første perioden fra 1945 til 1950 så var skolebøkene ofte en reproduksjon av de skolebøkene som eksisterte før nazitiden. De var hentet fram for bruk i den tiden det tok å av-nazifisere det tyske samfunnet og begynne å produsere nye bøker som passet det nye Tyskland.

Det nye Tyskland skulle ifølge lærerplanene være basert på demokratiske prinsipper og skulle se bort ifra den helgendyrkelsen og dårlige bruken av historie som hadde plaget Tyskland tidligere. Den tyske skolen skulle produsere medlemmer som passet det demokratiske Tyskland.

Følgene for den germanske historien i skolebøkene var litt forskjellig. Når de nye bøkene begynte å komme på plass ble det brukt litt forskjellige ståsteder i skolebøkene. Noen valgte å kommentere bestemte tradisjoner og kilder som alltid hadde vært brukt, som for eksempel sagalitteraturen. En bok kommenterer på den tradisjonelle forståelsen av germansk kultur og at sammenblanding av andre kulturer ikke var feil

Men den generelle historien som blir utviklet er en reduksjon av germanernes historie mens de fortsatt befant seg i Germania. Hva det istedenfor blir fokusert på, er den rollen germanerne fikk i Europa i kjølvannet av folkevandringen. Med folkevandringene dukket germanerne selv opp i historien når de skapte nye kongedømmer i det tidlige romerske riket. Og begynte å nedtegne sine egne historier.

Den klassiske historie fortellingen av germanernes opphavssted ble nevnt, men skolebøkene valgte ikke å gå inn i det i detaljer. I det nye demokratiske Tyskland var verden utenfor like viktig som den innenfor.

Videre fokuserte ikke storparten av bøkene lenger på de hedenske germanerne, men heller skrev om kristningen av germanerne og grunnleggingen av hellige romerske riket. Fokus gikk bort fra de stolte og til dels idealiserte germanske folket til den kristne tiden.

Kapittel 5. 1950-1960.

En ser ikke så stor forskjell mellom 50-årene og 60-årene i forhold til innhold og struktur. Mange av de tidligere skolebøkene som ble forfattet og produsert i andre halvdel av 40-tallet fortsetter å bli utgitt i nye opplag utover 50-tallet uten de større endringene. Men det kommer også noen nye bøker på starten av 50-tallet som jeg vil sette søkelys på her. En av forskjellene i presentasjonen mellom 40-tallet og 50-tallet er lengden av tekstene som blir satt av til å fortelle om de germanske samfunnene i nyere skolebøker og at fokuset er mer på de demokratiske institusjonene i det germanske samfunnet, som folkeforsamlingene.

For perioden 1950-1960 så kommer jeg til å bruke i hovedsak de nye bøkene som ble publisert og brukt i løpet av hele 50-tallet. *Deutsche Geschichte* forfattet av blant annet Hans Ebeling ble gitt ut for skolene i 1950 i flere stater blant annet Niedersachsen og Bayern. Boken ble fortsatt utgitt gjennom 50-tallet i flere redigerte utgaver, selve framstillingen forsetter å være den samme uten noen spesielle endringer.

Urzeit und Altertum hvor historie delen var skrevet av Robert-Hermann Tenbrock på 50-tallet og fikk også flere runder med reviderte utgaver utover 50-tallet og fortsatte å bli gitt ut på 60-tallet. Den var i hovedsak gitt ut for den høyere skolen i Bayern.

Kamps neues Realienbuch historie delen ble forfattet av Horst Helm og ble utgitt i 1953 og fortsatte å bli brukt ut 50-årene i reviderte utgaver. Den var ment for bruk i flere stater blant annet Niedersachsen. Bokserien fortsetter å bli utgitt i løpet av 60-tallet, men da blir den også vesentlig endret i innhold og presentasjon.

Erbe des Altertum skrevet av flere forfattere blant annet Franz Hancar og Danms Stock kom ut i 1953 og var ment for den høyere skolen i Bayern.

[Det germanske folket.](#)

Jeg tar først for meg presentasjonen av det germanske folket og samfunnet slik det blir skrevet om i bøkene.

[Deutsche Geschichte.](#)

Kapittelet som presenterer germanerne heter: «*Ein Weltreich stirbt, ein neues Zeitalter bricht an*» og tar for seg både Romerriket og de germanske folkegruppene i tandem

siden de underliggende kapitlene forteller om både Romerriket og germanerne. Boken er veldig fortellende og dels underholdende i historierepresentasjonen av germanerne. Kapittelet om germanerne er også en introduksjon av Romerriket dens spredning og innflytelse i Europa. Hvordan Romerriket både tar til seg de folkegruppene som de erobrer og sprer den teknologien og kulturen de erobrer i Europa¹¹⁷.

Det passer godt med at kapittelet starter med en introduksjon og et bilde av Romerriket siden beskrivelsen av de germanske folkens liv og virke blir presentert fra en romersk synsvinkel. Den første seksjonen av kapittelet heter «*Das Römerreich und die Germanen*» ta først for seg den romerske arkitekturen, samfunnet og den politiske strukturen rundt år 0. Boka forteller også hvor mye av denne utvikling kom fra erobringer og slaver i samfunnet.¹¹⁸

Germanerne blir i denne sammenhengen nesten en motpol for det siviliserende, men også erobrende Romerriket. De «nördlichen Naturvölkern» sier boken, må ha fått et stort sjokk i møte med romerne og stor påvirkning på deres samfunn som ikke nødvendigvis var preget av konflikt, men det endte i konflikt og fallet av Romerriket. Hvor av kapittelet forteller om dette og hvordan de germanske stammene og folkegruppen etter hvert blir sterkt knyttet den romerske staten enten det er hæren, lederskapet eller i byråkratiet.¹¹⁹

De germanske stammene blir så introdusert i form av en historie om når Nero Claudius Drusus setter over Rhinen for å erobre det som senere blir Nederland. Fortellingen glir over til når Tacitus skriver sin bok om germanerne mens hele veien beskriver deler av romersk historie, forholdet mellom Romerriket og germanerne, og hvordan det germanske samfunnet fungerte.¹²⁰

Om de germanske stammene tar boken opp, at til tross for at de delte det samme blodet fungerte de som separate grupper som var like ofte mot hverandre som de samarbeidet. Og romerne kunne bruke dette til å erobre deler av Germania. Hele den første delen av underkapittelet «*Kampf um Germanien*» er en fortelling om forsøkene av romerne

¹¹⁷ Ebeling, *Deutsche Geschichte* (Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westermann Verlag, 1950), 180.

¹¹⁸ Ibid, 178.

¹¹⁹ Ibid, 182.

¹²⁰ Ibid, 186.

å underlegge deler av områdene nord for Rhinen sett fra romerne og romerske soldaters syn.¹²¹

Dette feilet dels på grunn av at Varus var en dårlig guvernør over de nye territoriene, men også på grunn av Arminius. Arminius i god fortellerstil blir introdusert som en «...*adelig, en høvding blant cheruskerene. Fått en romersk utdannelse, og blitt tildelt ridderstatus i Rom*»¹²². Han var regnet som venn av romerne og Varus og lurte de ut i et bakholdsangrep.

Augustus fant da ut at det ville bli for vanskelig og dyrt å prøve å underlegge seg de germanske stammene og trakk styrkene tilbake over Rhinen. Men å handle med stammene så ut til å være en god ide, og heller dele og herske over stammene. «*Slik ble Germania fritt takket være Arminius*».¹²³

I underkapittelet «*Der Römer Tacitus schreibt ein Buch über die Germanen*», så fortelles det at Tacitus skal skrive en bok om germanerne. Det er en fortelling godt blandet med romersk historie sammen med beskrivelsene av germanerne. Første delen tar for seg utvidelsene av Romerriket til det er nær høyden av sin makt og prakt. Det er fortellinger om keiserne Domitian og Trajan og Tacitus blir plassert historisk i forhold til disse keiserne og grunnen til hvorfor Tacitus skriver om germanerne i det hele tatt.¹²⁴

Den romerske forfatteren selv beskriver samfunnet, kulturen og religionen som barskt og hardt samfunn. Siden landet stort og relativt uutviklet trenger de forskjellige folkegruppene å konstant slåss om plass og ressurser. Dette skaper et nøkternt folk. Det er også noe dystert bilde av romerne i forhold til folket i Germania. Selv om romerne har store byer, kultur og sivilisasjon så var de også et keiserdømme, som sloss undertrykket og holdt millioner av slaver og hærene var fylt med ikke-romere. Til gjengjeld var folket i Germania, til tross for sine naturlige voldelige tendenser, høye, blonde og kjekke, med fokus på sin mandighet, stolthet og en ukuelig frihetsfølelse.¹²⁵

En del av kapittelet reflekter over romernes vanskeligheter med å tøyte det germanske folket, fra romernes eget perspektiv. Boken presenterer Tacitus sitt skrift som et

¹²¹ Ibid, 189.

¹²² Ibid, 189.

¹²³ Ibid, 191.

¹²⁴ Ibid, 192.

¹²⁵ Ibid, 196.

forsøk av romerne å forklare tapene og staheten til germanerne. Den sier for eksempel at mødrene ammer sine egne barn, i motsetning til Romerne, og utroskap i Germania er omtrent ukjent.¹²⁶

Grunnen til at Tacitus startet å skrive var nødvendigheten av romerne å stoppe de «*nordischen Barbaren*» men også å forstå dem. Og han var heldig for slik som kapitelet påpeker så var Roma full av germanere som tok del i all den kulturen som byen hadde. Han hadde mange å intervjuer og litt etter litt fikk han bygget opp et bilde av de germanske samfunnene¹²⁷.

Viktigheten av Tacitus sin bok om germanerne blir også bekreftet med at den både er et speilbilde for romerne ovenfor germanerne som blir beskrevet i boka, men at den også kan fungere som et bilde av hvordan tyskerne ville blitt beskrevet av Tacitus i dag¹²⁸.

Dette var en av tingene Tacitus prøvde å få frem med han sitt skrift, en kritikk av det romerske samfunnet også. Takket være dette, blir det stadfestet i *Deutsche Geschichte*, så blir *Germania* av Tacitus en av de beste kildene om det germanske folket. Et kildemateriale som få andre europeiske nasjoner har.¹²⁹

Fordi det er et såpass langt kapittel som introduserer Tacitus, fikk skoleboken også fram viktigheten av det romerske samfunnet som et flerkulturelt samfunn og at Tacitus snakket med germanske folk og handelsmenn i Romeriket.¹³⁰

Boken følger opp med et avsnitt fra «*Germania*» som omhandler germanernes tradisjoner rundt menn og kvinner og giftemål. Videre følger opp en beskrivelse av hvor viktig naturen var for de germanske folkegruppene, med fokus på forskjellen mellom Germania i romertiden og det moderne Tyskland. Forholdet mellom datidens urgamle og ville skoger, fjell og sumper med det moderne Tysklands åkerlandskaper og bråk fra biler og annen moderne teknologi. Det settes søkelys på hvor sentral den ville naturen var for de

¹²⁶ Ibid, 198.

¹²⁷ Ibid, 195.

¹²⁸ Ibid, 198.

¹²⁹ Ibid, 198.

¹³⁰ Ibid, 196.

germanske samfunnenes kultur og tro. Hvor essensielt samholdet for å tolke naturen og hvor knyttet de germanske gudene var til naturen rundt dem¹³¹.

Det neste kapittelet tar for seg utvekslingen mellom romerne og de germanske stammene i grenselandene rundt Rhinen. Sett fra en ungdom som het Helmo som med faren krysser grensen på vei til Trier blir grenselandet og interaksjonen mellom romerne og germanerne beskrevet. Det var en slags felles respekt for hverandre, men det var også en skjult trussel. Fortellingen slutter av med at når Helmo ble voksen sluttet han med seg stammer som alemannerne og sloss mot romerne i grenselandene. Avsnittet slutter med å fortelle at germanske stammer som frankerne, alemannerne og burgunderne gikk over grensen og bosatte seg i Gallia¹³².

Blant de bøkene som kom ut på 50-tallet var *Deutsche Geschichte* den mer utfyllende av skolebøkene. Omtrent 30 sider langt kapittel var blitt satt av til å fortelle om de germanske samfunnene. Mye av den informasjonen og beskrivelsen av germanerne blir gjort gjennom fortellinger hvor historiske eller fiksjonelle personer selv forteller om seg selv fra sitt synspunkt.

Det er nesten en form for dualistisk utligning mellom romerne og germanerne. Romerriket hadde kultur, fred, byer og strukturert samfunn, men også slaver, utnyttelse, krig, keisere og moral fordervelse. Germanerne var naturlig, høye, kjekke, elsket frihet, og hadde sunne sterke moraler, men de drakk mye, elsket å spille spill, og sloss med hverandre konstant. Når de germanske samfunnene blir fortalt gjennom Tacitus, blir leseren den som sitter på utsiden og ender opp med å forstå et samfunn som er veldig annerledes fra det moderne Tyskland. *Deutsche Geschichte* i sin presentasjon av germanerne handler ikke bare om å lære noen detaljer om det germanske samfunnet men prøver heller å sette leseren inn i verdenen med en fortelling med aktører med sine tanker og verdier.

Urzeit und Altertum.

I motsetning til *Deutsche Geschichte* følger denne skoleboken lite opp om de germanske samfunnene. Den går ikke mye i detaljene om de germanske samfunnene og da i et kortere

¹³¹ Ibid, 199.

¹³² Ibid, 207.

underkapittel som enkelt oppsummerer deler av de germanske samfunnene og forholdet til Romerriket.

Den går ikke så mye i detaljene om samfunnsstrukturen, men boka tar opp blant annet oppdeling av samfunnet mellom adelige, frie borgere og slaver. Adelige ble adelige ved å ha et godt rykte om det skulle være i kamp eller andre ting. De frie borgerne hadde alle rettigheter til å kunne velge selv og ting i hovedsak blir valgt i et felles ting¹³³.

Samfunnene var delt mellom klanene og de frie borgerne skulle støtte den klanen de var en del av om det skulle være militær støtte, penger eller blodhevn. Nytt land ble delt innen familiene. Arv og familie var bestemt gjennom mannslinjen og kvinner ble gift inn i mannens familie. Boka beskriver også germanernes stat som en løst sammensatt føderasjon hvor de heller fulgte gode hærførere enn ha noen fast statsstruktur. Noe som blir bekreftet i de forskjellige statene de grunnlegger i det tidlige Romerriket¹³⁴.

Så lenge hærføreren kunne gi gaver eller holde de aktive med plyndringer og krig så ville han kunne holde på makten og den personlige hæren sin. Samlinger av stammer og hærer handlet i bunn og grunn om personligheten til lederen i motsetning til Romerriket hvor det eksisterte en abstrakt ide om staten. Over tid ble det en forskjell mellom vest-germanerne og øst-germanerne i at øst-germanerne etter lengre periode av vandringer og kriger gjorde at konger og adelige kunne holde makten lengre og samle stammer under seg. Vest-tyskerne fortsatte å holde på en løsere samfunn og stammer kunne ofte dele seg om det så som det ville lønne seg.¹³⁵

Urzeit und Altertum beskriver de germanske samfunnene punktvis i et underkapittel som handler om undergangen til det Romerske riket. Det fungerer som en kort introduksjon til folkevandringstiden og statene som de germanske folkegruppene etablerer i det tidligere Romerriket og kristningen av disse statene. Boka fokuserer mer på statsdannelsen og forklaringer på hvorfor det germanske samfunnet var så delt som det var med løse stammeforbund som ofte delte seg. De kommer også med en grunn til hvorfor adelige og konger ble sentrale i samfunnene.

¹³³ Tenbrock, *Urzeit und Altertum*. (Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 1956), 191.

¹³⁴ *Ibid*, 192.

¹³⁵ *Ibid*, 192.

Boka starter med kapittelet «*Römisch-germanische Begegnungen.*» at keiser Augustus besøker de romerske provinsene i Gallia og mot Rhinen hvor han møter to romerske hærførere, Drusus og Tiberius, og legger planer for hvordan Romerriket kan sikre grensene langs Rhinen. Det hele blir presentert som samtale mellom lederne hvor planen blir å sette opp fort langs grensen, de forskjellige stammene over grensene skulle deles og herskes over og til slutt bli en del av samfunnet ved hjelp av handel og kulturell påvirkning¹³⁶.

Etter denne samtalen blir den germanske historien introdusert med en plassering i hvilken språkfamilie de tilhører og hvor geografisk de holdt til. Boken følger etterpå opp med en kort intro om familiestrukturen. Familien som den minste strukturen, hvor så klan er en større enhet med flere familier som til slutt inngår i en stamme. Disse stammene er styrt av en høvding som er valg av en folkeforsamling, tinget. Tinget også bestemte krig, handel og tvister. Krig var for de frie mennene som sloss i sammen i klanen i tette fylkinger. De frie mennene ville helst ikke arbeide og lot dette gå til de ufrie mennene som for eksempel var folk tatt i krig, krigsfanger.¹³⁷

En kan skille mellom vest-, nord- og øst-germanere. Vest-germanerne ble værende mot grensen til Romerriket ved Rhinen og Donau, mens øst- og nord-germanerne fortsatt å vandre for å finne nytt land og beitemarker. Da Varus prøvde å underlegge områdene mellom Rhinen og Elben ble han møtt med bitter motstand. Han ble lurt av Arminius som hadde lyktes med å samle de vest-germanske stammene. Arminius hadde vokst opp i Roma og hadde romerske borgerrettigheter. Han lurte tre romerske legioner med falske nyheter ut i et daglangt slag i Teutoburgerskogen. Den romerske hæren ble slått og Varus tok selvmord på sitt eget sverd.¹³⁸

Keiser Augustus beordret etterpå å bygge ut forsvarsmurene ved Rhinen og trekke seg dit. Seinere tok Germanicus hevn og tok Arminius sin kone og sønn i triumf i Roma.

¹³⁶ Helm, *Kamps neues Realienbuch*, (Druck: Ferdinand Kamp Bochum.,1952), 27.

¹³⁷ Ibid, 30.

¹³⁸ Ibid, 29.

Arminius ble drept av sine egne stammefreder. Selv om Roma pustet lettet ut så dukket det opp nye fiender som markomannerne.¹³⁹

Det neste underkapittelet er «*Art und Sitte der Germanen*» og beskriver utseende, samfunnet, kulturen og religionen til de germanske samfunnene. Kildene for germanerne kommer fra Caesar og Tacitus som gir et godt og nøyaktig bilde¹⁴⁰.

Germanerne befant seg i et vilt landskap hvor det fortsatt var ulver og bjørner som de gjerne jaktet. Jordbruket var begrenset, og de forskjellige gårdene var spredt rundt i skoglandskapet. De var mindre gårder hvor det jobbes hardt for å kunne overleve, blir også nevnt at privat eiendom ikke var vanlig og det meste ble delt helt inntil samfunnene ble rike nok til å kunne ha egen velstand¹⁴¹.

Den typiske germanske mannen var hadde lyst hår, lys i huden og var av stor vekst. De hadde en ullkappe over en kort lintunik. Krig og jakt var for de frie mennene mens gårdsarbeidet var for tjenerne som enten var krigsfanger, eller kvinnene som var som regel høyt aktet i samfunnet. Adelen var kun regnet for de som var eksepsjonelle i samfunnet, hovedsakelig gjennom krig. Krig var kun reservert for de frie mennene i samfunnet¹⁴².

De hadde et rent familieliv, «*..ein reines Familienleben..*» hvor utroskap ble straffet hardt. Kvinnene var flinke i håndverk som spinning, veving og keramikk, tapre og gode rådgivere til mennene, ble æret av både mennene og barna deres. Noen de hadde likhet med romerne som også satte kvinnene høyt i samfunnet. Men romerne også førte til også til at germanerne kriget med hverandre enten det var over uenigheter eller avhengighet av handel så førte det blodige broderkriger. Det var folkesamlingene som bestemte om hvilke

En germansk kriger, Helm, *Kamps neues Realienbuch*, (Druck: Ferdinand Kamp Bochum.,1952),.30

¹³⁹ Ibid, 29.

¹⁴⁰ Ibid, 30.

¹⁴¹ Ibid, 30.

¹⁴² Ibid, 30.

ledere som skulle lede samfunnene, hvilke kriger som skulle startes eller om det skulle gjøres fred. Det var de frie mennene som bestemte ved disse forsamlingene¹⁴³.

Kamps neues Realienbuch følger et ganske fast mønster i sin framstilling av det germanske samfunnet. Den skriver om familiestrukturen, utsende og den politiske strukturen. Med et lite fokus på slaget ved Teutoburgerskogen siden det fikk en side av fem sider dedikert til germanerne.

Erbe des Abendlandes

Kapittelet med tittelen «*Die Germanen*» starter med å plassere de germanske samfunnene i den indogermanske språkfamilien. Geografisk var deres originalområde i landområdene rundt den sørlige delen av den baltiske sjøen og Skandinavia og senere spredte samfunnene lengre sørover mot Rhinen og Donau. Språket kan deles i 3 grupper, nord- sør og vestgermansk, senere ble det også en distinkt østgermansk variant¹⁴⁴.

Germanernes stadige folkevandringer gjorde at de kom i konflikt med romerne hvor Caesar stoppet den sørvestlige vandringen over Rhinen. Men de fortsatte sør og øst hvor til slutt de germanske Goterne bosatte seg først ved Svartehavet og til slut på 300-tallet gjorde slutt på den romerske grensen der. Det var starten på klimakset på den germanske migrasjon og den germanske oversvømmelsen av det romersk-greske middelhavsområdet¹⁴⁵.

Keiser Augustus prøvde å underlegge de germanske områdene mellom Rhinen og Elbe men etter at Varus ble slått i nederlaget ved Teutobergskogen ble grensen satt ved Rhinen. Arminius blir ikke nevnt i dette avsnittet. Det ble satt opp to provinser, Germania Inferior og Germania Superior, og det ble bygget grensebefestninger kalt av romerne Limes. Disse befestningene fungerte inntil år 250 hvor blant annet germanske stammer som frankerne og alemannerne begynte å plyndre. Men det ble inntil videre stoppet flere ganger. Videre følger en beskrivelse av forskjellige germanske stammer slike som frankerne, alemannerne, vandalerne og markomannerne, og hvor de holdt til geografisk¹⁴⁶.

¹⁴³ Ibid, 31.

¹⁴⁴ Hančar, *Urzeit und Altertum* (Düsseldorf, 1953), 174.

¹⁴⁵ Ibid, 174.

¹⁴⁶ Ibid, 175.

Så følger det opp en beskrivelse av den politiske samfunnsstrukturen til de germanske stammene. Den tidlige organiseringen av den germanske «staten» var ifølge boken noe spesielt, den dukket bare opp, «Die germanischen Staaten der frühen Völkerwanderungszeit bieten ein eigenartiges Bild. Die Staatsgewalt ist erst im Entstehen begriffen.»¹⁴⁷.

Det var kun menn som kunne delta i staten. Den laveste underorganisasjonen var gau en som bestod av flere familier. En klan var en samlet organisasjon av flere gau. Landsbyer for eksempel kunne bestå av flere klaner som bodde sammen. Bestemmelser ble gjort på tinget, hvor det ble valg konger, prester, og høvdinger, og om det de skal gå til krig eller gjøre fred¹⁴⁸.

Stammene og klanene var hersket over av en høvding som samlet sine menn rundt seg i sin egen hær, styrte stammen og bestemte i tvister. Han var støttet av stammen i hva han gjorde, men han kunne også bli møtt med motstand og siden staten var veldig svak kunne stammene dele seg opp i mindre enheter. Senere ville noen av de germanske stammene som goterne velge konger som overhode¹⁴⁹.

Erbe des Abendlandes påpeker at det helt fra begynnelsen av en konflikt mellom bøndene som sto for demokratiet og demokratisk samarbeid og de adelige aristokratene som ønsket krig, og det var aristokratiet som ble modellen for den videre politiske utviklingen i stammene. Det var hærføreren, «*Gefolgschaftsführer*», som fikk makten og styrte klanen. Men det var visse rettigheter som bestod blant annet at frie menn og de adelige var likestilte og forpliktet til å hjelpe hverandre. Disse rettigheten som hadde germanske røtter bestod til tross for romersk innflytelse og var senere essensielt grunnlag i den konstitusjonelle utviklingen av staten, kirken og byene i vesten, «... *war ein wichtiger Beitrag des Germanentums zur Kultur des Abendlandes.*»¹⁵⁰.

Den siste delen tar for seg privat eiendom og hvordan det var fordelt i samfunnet. Privat eiendom var lite av i de germanske samfunnene og i hovedsak var huset og

¹⁴⁷ Ibid, 176.

¹⁴⁸ Ibid, 177.

¹⁴⁹ Ibid, 177.

¹⁵⁰ Ibid, 178.

gårdsplassen mens jorden rundt var regnet som felleseie innen klanene. Dette endret seg seinere med privat eiendom¹⁵¹.

Erbe des Abendlandes har et større fokus på den politiske utviklingen hos germanerne. Brorparten av kapittelet er knyttet opp statsdannelsen, «*Die Verfassung der Germanen*».¹⁵² Boka setter et viktig punkt på utvikling fra løse stammeforbund til mer statsmakter med en adelig elite og konger. Det var en konflikt mellom folkeforsamlingene som kom fra det mer egalitære og demokratisk bondesamfunnene og de adelige som ønsket mer innflytelse og makt. Boka setter fingeren på romernes innflytelse på denne utviklingen, og til dels på grunn av dem at adelen fikk mer innflytelse i samfunnet. Konflikten mellom demokratiske folkeforsamlinger og adelen vil ifølge boka fortsette lenge etterpå og legge grunnlaget for viktige og demokratiske utviklinger seinere middelalderen.

Sammenligning.

Til tross for at de dekker den samme historien og de samme folkene, blir bøkene vesentlig annerledes i tone og fokus. *Deutsche Geschichte* har en personlig tone med leseren og i hovedsak forteller den historien fra Tacitus og romernes side. Boka faller litt inn den moralismen og propagandaen som Tacitus ønsket å fremheve i sin beskrivelse av germanerne. *Deutsche Geschichte* søker å identifisere leseren med de germanske folkene med både de onde og gode sidene, og dermed legge vekt på de viktigste gode sidene. Tross alt alle lastene så hadde forfedrene gode karakteristikk som en kunne finne i seg selv mange hundre år etterpå.

I motsetning så er fokuset til de andre bøkene i mer retning av statsdannelsen til germanerne. De germanske folkenes natur, sunne, sterke og frihetselskende, er der til å forklare hvorfor det politiske samfunnet var i hovedsak basert på løst sammensatte føderasjoner av stammer som ser ut til å ha skiftet konstant. For eksempel *Kamps neues Realienbuch* ser på den ville naturen, de sparsommelige bosetningene, den rene moralen og friheten de elsket som grunnen til at de hadde folkeforsamlingene som lignet demokratiske institusjoner.

¹⁵¹ Ibid, 178.

¹⁵² Ibid, 176.

Kamps neues Realienbuch henter til at kontakten med romerne endret dette. *Erbe des Abendlandes* tar steget lengre og sier kontakten mellom romerne og germanerne var årsaken til at de demokratiske institusjonene etter hvert ble erstattet av konger. Enten om det var på grunn av krig eller av velstand. Boka har en undertone av at romerne korrumperte germanerne med sine ideer om adelen og keiserdømme.

Selv om *Deutsche Geschichte* og *Erbe des Abendlandes* er relativt annerledes i presentasjonen og hvilke verdier de fokuserer på så deler de ideen av at de germanske samfunnene fortsatte å påvirke utviklingen framover, enten det var sunne moralske enn noe feilbare mennesker, eller politiske institusjoner som kom til å legge grunnlaget for nye institusjoner som ville påvirke middelalderen og videre.

Urzeit und Altertum faller litt på sidelinjen i at den tar veldig kortfattig for seg de samme poengene som de andre bøkene tar opp. Men den er til dels representativ for hvordan de germanske stammene blir framstilt i skolebøkene i Bayern. En forklaring på hvor de germanske samfunnene var og hvordan de fungerte før det fortsetter til folkevandringstiden og de germanske kongedømme som ble etablert.

Den germanske religionen.

Jeg tar først for meg slik religionen ble presentert i bøkene og etterpå tar gjør jeg en sammenligning av presentasjonene.

Deutsche Geschichte

I kapitlet som tar for seg religionen starter den først et stort fokus på naturen og slik den var i Germania. Den bygger opp om at den germanske verdenen var fylt med skog, fjell og myrer og at det germanske folket levde tett opp mot dette. «En vandrør i en skremmende villmark og en ser ikke noe annet enn en overflod av ville dyr, fugler og store trær. Med lite annet enn skog og ensomhet.»¹⁵³

Boken forteller i stor grad om de norrøne gudene. Boken følger opp fra den tidligere seksjonen om de germanske samfunnene og deres forhold til naturen og glir over til blant

¹⁵³ Ebeling, *Deutsche Geschichte* (Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westermann Verlag, 1950), 199.

annet å fortelle om Odin/Wotan, Tyr/Zui, og Tor/Donar samt en del andre guder. Avsnittet tar for seg for eksempel Yggdrasil, Valhall, valkyriene og ragnarokk. Boken forteller i detalj sagaen om Balder¹⁵⁴.

I denne verdenen så sloss det germanske folket seg et liv, over landområder, bosteder og landbrukssteder. Og sloss med naturen for å overleve, mot frost, lynnedslag og andre naturfenomen. På grunn av den nærheten til naturen og den harde kampen for å overleve fikk naturen sine ånder, slik som «Zwerge», «Riesen» og «Nebel». Gudene tok selv personlig interesse i menneskenes gjøremål og måtte tolkes ved hjelp av for eksempel prester med deres forståelse for runer.¹⁵⁵

Boken forsetter med fortellingene om de forskjellige gudene, Odin, Tor, Tyr, Balder også videre. Sagaen om Balder blir gjennomgått i ganske mange detaljer og etter hvert går fortellingen over til ragnarok mot slutten av teksten. Disse sagnene og fortellingene var muntlig tradisjoner og ble ikke skrevet ned. Runeskriften som de brukte var kun til magi som å fortelle om fremtiden eller velsigne utstyr og våpen.¹⁵⁶

Deutsche Geschichte går grundig til verks i å fortelle om den germanske religion og dens historier. Hver av de viktigste gudene blir ikke bare nevnt, men også fortelles det om de mange historiene som er knyttet til de enkelte gudene. Spesielt Balders saga blir fortalt i detalj.¹⁵⁷

Kristendommen, ifølge boka, prøvde å slette alle spor av den eldre religionen, men at enkelte spor og fragmenter ble skjult unna. Hovedkilden til historiene kommer fra en samling kalt Edda og var nedskrevet på 1300-tallet på Island og den var fortsatt fylt med kristen innflytelse.¹⁵⁸

Boka avslutter avsnittet med en nesten personlig tilknytting til den germanske religionen. «*Was aber so tief in den Urgründen der Seele steckte, ließ sich doch nicht, trotz allen Eifers und späteren Zwanges, völlig ausrotten.*» For det som ligger dypt i sjelen kunne ikke bli utryddet. En finner den igjen i sagaene og i tyske folkeeventyr. Og i mistelteinen ved

¹⁵⁴ Ibid, 202.

¹⁵⁵ Ibid, 201.

¹⁵⁶ Ibid, 206.

¹⁵⁷ Ibid, 203.

¹⁵⁸ Ibid, 206.

juletider og juletreet. «*Wir leben noch heute viel mehr in den Resten und Vorstellungen aus alter Vorzeit, als viele ahnen.*». Vi lever nok mer i resten av fortiden en vi aner.¹⁵⁹

Urzeit und Altertum.

Det er ingen referanser til den germanske religionen i kapittelet. Mest sannsynlig er grunnen at kapittelet om germanerne er heller ment som en introduksjon til folkevandringstiden og de germanske kongedømmene som oppstår i kjølvanet av den perioden. Boka har også et større søkelys på kristendommens spredning noe som kan passe med at Bayern hadde et større søkelys på kristendommen i undervisningen og historien generelt. Derfor var ikke den hedenske germanske religionen viktig å vektlegge i undervisningen.

Kamps neues Realienbuch

Boka tar opp germanernes religion mot slutten av kapittelet i to avsnitt. Boken nevner kun at det er en naturreligion uten templer eller gudebilder til forskjell fra romerne og grekerne. Det ble gjort ofringer i form av dyr eller frukt hvor den mest verdifulle ofringen var en ung hest. Den ramser også opp de viktigste gudene som Wodan, Frigga, Donar, Balder og Loke, og hvilke roller de hadde i religionen. For eksempel Wodan var himmelguden, Frigga var kona. Valkyrjene hentet de døde til Valhall og det fantes ånder, troll og alver i vann, skoger og berg.¹⁶⁰

Omtalen av germanernes religion er her kort. Med heller enkle eksempler på guder og ånder. At det er naturreligion uten noen faste mønster eller rutiner på hvordan ting skulle gjøres. Men var heller styrt av skikker og vaner.

Erbe des Abendlandes

Det neste avsnittet «*Kultur der Germanen*» tar for seg handelen, kulturen og religionen. Germansk kultur utviklet seg i bronsealderen til å ha en gullalder i kunst og kultur, med handel fra nord i Italia til det Baltiske havet som kun ble brutt noe i folkevandringstiden. Det

¹⁵⁹ Ibid, 206.

¹⁶⁰ Helm, *Kamps neues Realienbuch*, (Druck: Ferdinand Kamp Bochum.,1952), 31.

var en sterkt kulturell utveksling med nabofolkene som kelterne og romerne. Runene stammet fra den kulturelle kontakten med det latinske språket¹⁶¹.

Den germanske religionen var basert på den indo-germanske gudstroen, men hvor himmelguden Ziu, Tyr, var blitt en krigsgud. Den eldre fruktbarhetsreligionen fra bronsealderen fortsatte i gudene som ble kalt Vanene, slike som Frei, Freia og Nerthus. Wodankulturen stod for kriger- og adelssamfunnene. Wodans krigerkvinner valkyrjene er inspirert fra keltisk kultur. En eldre værdemon ble bondeguden Donar, Tor, og var tordenguden. Wodan var den germanske stammen frankerne sin øverste guddom. Ved Caesars tid var den germanske religionen fortsatt en ren naturreligion. Først senere ble det etablert bilder av guder og prester. Det kunne være variasjoner av en presteklasse blant stammene. Konger og høvdinger hadde også til tider presteoppgaver. Menneskeofringer var vanlige blant de hedenske stammene i lang tid. Kilden på stammene får vi fra Tacitus siden det germanske stammene ikke hadde et skriftspråk og runene var kun ment som magiske og religiøse tegn¹⁶².

Liksom utviklingen innen germanske samfunnet, peker boka på romerne som den største innflytelsen på den germanske religionen. Til en viss grad kan en nesten si at germanernes sin tro basert på naturen ble korrumpert av romerne over tid. Fra å være en egalitær religion til å bli mer elitebasert med konger og prester.

Sammenligning.

Likt som temaet om de germanske samfunnene så er *Deutsche Geschichte* annerledes i forhold til de andre bøkene. Boka forteller om ganske utdypende om de forskjellige gudene og også følger opp med sagaen om Balder og Ragnarokk. Det interessante er hvordan kapittelet om religionen avsluttes med å knytte opp forskjellige moderne tradisjoner og folkeeventyr til den germanske religion og vi fortsatt har germanske tradisjoner aktive selv i dag til tross for at kristendommen prøvde å slette det.

De andre bøkene går ikke så grundig til verks. *Urzeit und Altertums* forteller ingenting om den hedenske germanske religion. Mens både *Kamps neue Realienbuch* og *Erbe des*

¹⁶¹ Hančar, *Urzeit und Altertum* (Düsseldorf, 1953), 178.

¹⁶² *Ibid*, 179.

Abenlandes forteller litt om gudene, går de ikke i dybden slik som *Deutsche Geschichte*. Men *Erbe des Abenlandes* følger opp sin narrativ med å fortelle om innflytelse fra romerne i form av senere presteskap og runene.

Arminius.

Det er en variasjon mellom bøkene angående Arminius og slaget ved Teutoburgerskogen. *Deutsche Geschitchte* forteller om hvordan romerne hadde vansker med å forstå hvordan et naturfolk kunne slå romerske legionærer. Arminius sin bakgrunn blir forklart og hvordan han lurte de inn i et bakholdsangrep. Augustus velger å etablere Rhinen som grense og heller bruke diplomati for å kontrollere germanerne og til tross fra at Germanicus fortsatte å krige ble grensen ved Rhinen¹⁶³.

Kamps neue Realienbuch følger mye av den samme stilen med Arminius som lurte romerne inn i et bakholdsangrep, Augustus setter grensen til Rhinen. Men den legger til detaljen at Germanicus hevner seg ved å fange konen og sønnen til Arminius. *Erbe des Abendlandes* forteller om at germanerne slo romerne ut av områdene mellom Rhinen og Elben, men nevner ikke slaget eller Arminius eller slaget ved Teutoburgerskogen. *Urzeit und Altertum* forteller ingenting Arminius.

Grunnen til at denne gradvise endringen i tildelingen av plass til Arminius i skolebøkene kommer fra en endring i fokuset av hvilket overordnet tema som skal komme fram. *Kamps neue Realienbuch* og *Erbe des Abendlandes* fokuserer mer på den politiske ordningen i de germanske samfunnene. Selv om Arminius og slaget ved Teutoburgerskogen forklarer hvorfor grensene var der de var, så var ikke Arminius viktig i å forklare de politiske ordningene og får da mindre fokus kapittelet som helhet.

En ny historieformidling tar form.

På 50-tallet så begynner de reformene som ble startet på i andre halvdel av 40-tallet å ta form og en kan også se det i hvordan de germanske samfunnene blir presentert i skolebøkene. Det har blitt et større søkelys på den politiske utviklingen av de germanske

¹⁶³ Ebeling, *Deutsche Geschichte* (Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westermann Verlag, 1950), 189.

samfunnene. Grunnlaget for folkeforsamlingene og hvordan det fungerte i samfunnet, og hvordan det fortsatte å ha en innflytelse videre etter antikken.

Kapittel 6. 1960-1975.

Jeg kommer til å ta for meg i hovedsak 5 bøker som var nye på 60-tallet, de alle fortsatte i nye opplag ut 60-tallet og videre utover 70-tallet.

Die Sachkunde Brücken zur Welt kom ut i 1960, ment som en lærebok for undervisningen. Jeg tar den med her fordi den gir en innsikt i hva som eventuelt skulle bli sagt i skolen.

Grundzüge der Geschichte kom først ut i 1963 og ment for de fleste statene i Tyskland. Boka blir reproduisert i hele 60-tallet og inn i 70-tallet og var kommet så langt med 12 utgaver i 1974.

Grundriss der Geschite kom ut i 1965 og var ment for den videregående skolen. Den fortsatte å bli trykt videre utover 60- og 70-tallet.

Zeiten und Menschen kom først ut i 1965 og var ment for gymnasiet. Den fortsatte også utover 60- og 70-tallet og endret seg lite i redigeringen.

Kamps neues Realienbuch fortsatte også utover 60-tallet. I dette kapitlet har jeg 1969 utgaven og den har endret seg vesentlig fra 50-tallets utgave tidligere i oppgaven.

Det germanske folket.

Her følger en oversikt over hvordan de forskjellige bøkene beskriver de germanske samfunnene.

Die Sachkunde.

Den starter med en rask introduksjon av Tacitus og hans skrift. Etterpå så plasserer den germanerne i landene nord for Romerriket og at de var i stadig strid med romerne. Boken videre forteller at for Tacitus var Germania et uhyggelig sted med skoger og sumper og at

alle germanere så like ut med rødlig blondt hår, blåe øyne og hadde kraftige og sterke legemer.¹⁶⁴

Germanerne levde hovedsakelig hver for seg på sine egne gårder og hadde ikke byer, men det holdt samlet i en klan i det lokale området. Husene var enkle og bygget i tre med leire som vegger. De hadde et rom som de delte med dyrene. De brukte enkle gjenstander av tre og leire, men kunne ha mer gilde ting i sølv som for eksempel drikkehorn. Det var viktig å være en god vert og tilby drikkehorn med honningvin.¹⁶⁵

Germanerne bodde i enkle kår på gårdene i familier med slaver og andre hjelpere. Kvinnene malte kornet, bakte brød og sørget får å spinne ull og lage klærne. Imens var mennene ute og jaktet og passet på flokkene av storfe. Åkerbruk var et mannfolkarbeid også, men germanerne lot helst slavene ta seg av dette.¹⁶⁶

Hoveddelen av germanerne var frie menn. Noen av disse mennene hadde en høyere status og var regnet som adel. De tapreste av disse ble valgt som høvdinger når germanerne trengte å gå til strid. Ved nymåne eller fullmåne så samlet folket seg i folkesamlinger på tinget. Her ble det bestemt om de skulle gå til krig eller gjøre fred. Og her ble det valg høvdinger og prester.¹⁶⁷

Under de frie mennene så var de halv-frie. Disse var folk som var blitt erobret som fikk utdelt noe land for å leve av og måtte betale skatt tilbake til sine herrer. Nederst sto slavene som var krigsfanger. Disse hadde ingen rettigheter og kunne til og med bli drept uten noen straff.¹⁶⁸

Die Sachkunde lager en generell oversikt over germanernes liv og virke. Og følger stort sett Tacitus sine beskrivelser.

[Grundzüge der Geschichte.](#)

Skoleboken starter med å sette opp en kontrast mellom den romerske kulturen og bylivet og hvordan det var i Germania. Hvor det helt opp i områdene ved Rhinen og Donau var høy

¹⁶⁴ Arbeitskreis für Sachunterricht, *Die Sachkunde* (Hannover: Schroedel, 1960), 20.

¹⁶⁵ *Ibid*, 20.

¹⁶⁶ *Ibid*, 21.

¹⁶⁷ *Ibid*, 21.

¹⁶⁸ *Ibid*, 21.

kultur og byer, var det i Germania en enkel livsstil med bondefolk som hardnakket holdt fast ved sine gamle tradisjoner og skikker på tross av all romersk innflytelse. Men det var enkelte romere som så disse sunne og naturlige germanske folkene som en fare og en dag ville true romerne som hadde blitt myke av sin kultur. En av de som skriver om germanerne er da Tacitus, som blir en uvurderlig kilde til det germanske folket¹⁶⁹.

Boka poengterer med at mye av det Tacitus skrev har blitt bekreftet av arkeologiske funn. Blant annet så nevnes det funn gjort i Nord-Tyskland som bekrefter klærne som Tacitus beskriver. Mennene hadde lange tettsittende bukser og en enkel kappe, mens kvinner hadde lange lintunikaer uten ermer. Videre beskriver Tacitus germanerne som høye med rødlig hår og blå øyne. Mennene dro i kamp lett kledd og det er stor skam å komme tilbake til hjemmet uten skjoldet, altså flyktet fra slaget. Kvinnene selv sto til tider og mannen til kamp ved slagfeltet.¹⁷⁰

Tacitus beskriver hvordan det var å ferdes og leve i Germania noe som virket ganske hardt for romerne. Det var mer skog og sumper. Regn, tåke og stormer gjorde landet ugjestmildt og plutselige stormfloder gjorde kysten ulevelig. Tacitus blir også sitert på hvordan landsbyene var og at husene ikke var lagd av stein eller murstein, men av tre. Germanerne selv valgte hvor å bosette seg uten noen spesiell plan som regel ved å rydde områder for skog eller i åpne elvedaler. Gårdstunet var regnet som en personlig del av familien. Landskapet rundt var regnet som felleseie og ble brukt av klanen. Det var felles jordbruksområder som ble skiftet på over årene for å hindre overbruk. Storfe var sentralt og ofte brukt som betalingsmiddel.¹⁷¹

Familien er den minste enheten, og som romerne var mannen i familien overhodet og styrte alt. Mannen stod ansvarlig for å beskytte hele husholdningen. Kona var sto under

Germanisches Paar zur Römerzeit

Germanerpar,
Weirich, *Grundzüge der Geschichte*
(Frankfurt am Main, Berlin, München:
Verlag Moritz Diesterweg, 1963), 189.

¹⁶⁹ Weirich, *Grundzüge der Geschichte* (Frankfurt am Main, Berlin, München: Verlag Moritz Diesterweg, 1963), 188.

¹⁷⁰ *Ibid*, 188.

¹⁷¹ *Ibid*, 189.

han i hierarkiet, men hun var høyt aktet og ble regnet som en likeverdig følgesvenn. Flere familier danner en klan som samarbeider i jordbruket. I kamp sto klanene samlet i egne grupper. Angrep på et medlem var et angrep på hele klanen og krevde blodhevn, men det var mulig å betale bot i form av storfe. Gjestfrihet var viktig i det germanske samfunnet og å være en god vert var å aldri avvise noen og gi øl eller mjød.¹⁷²

Mens klaner var knyttet sterk sammen, var forbindelsen mellom større grupper veldig løse og større nasjoner dukket ikke opp før mye seinere. Flere klaner samlet utgjør en stamme. Kjernen i en stamme er de frie bøndene som stemte ved folkesamlinger, tinget. På folkesamlingene ble det for eksempel valgt høvdinge og prester. Disse lederne ble valgt blant den adelige klassen som er personer med gode kontakter og et godt navn, kjente forfedre eller har utøvet noe spesielt. På tinget ble det også bestemt om stammen skal gå til krig. Det er høvdingene som leder stammen til krig og som med gaver også samler til seg en hird. Store høvdinge samlet også til seg unge menn som de ga gaver, våpen og mat til.¹⁷³

Kapittelet om germanerne er utfyllende og likt strukturert. De forskjellige temaene får like mye oppmerksomhet. Fokuset ligger fortsatt hos friheten hvor for eksempel boken presiserer at kjernen i det germanske samfunnet ligger i den frie bonden og at ledere ble valgt av tinget.¹⁷⁴

Grundriss der Gesichte.

De germanske samfunnene blir introdusert som en del av undergangen av middelhavsverdenen og starten av folkevandringstiden i Europa og den arabiske folkevandringen i Midtøsten. Kapittelet «*Das freie Germanien*» forteller om de germanske samfunnene utenfor Romerriket før folkevandringstiden¹⁷⁵.

Ut over de romerske grensene, Limes, strakte det seg uhyggelig skoger og sumper. Innbyggerne blir beskrevet av Tacitus og hans viktige bok *Germania*, «... *seiner für uns so wichtigen Schrift «Germania»...*». De germanske stammene holdt i individuelle gårder og

¹⁷² Ibid, 189.

¹⁷³ Ibid, 190.

¹⁷⁴ Ibid, 190.

¹⁷⁵ Bonwetsch, *Grundriß der Geschichte* (Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1965), 159.

landsbyer i skogfrie områder og siden bronsealderen spredt seg nedover Elbe og Oder elvene.¹⁷⁶

De hadde i hovedsak jordbruk, men siden det gav lavt utbytte var storfe også veldig viktig. De måtte hele tiden finne nytt beiteland siden flokkene vokste og skogen ble ikke ryddet. Hvis naturkatastrofer skjer som flom ved kysten måtte stammene lete etter nye områder slik som kimbriene og teutonerne gjorde rundt 115 før Kristi fødsel, eller suebiene under Ariovistus gjorde på Cæsars tid.¹⁷⁷

Handelen var ikke viktig for de germanske folkene. Sumpene og de store skogene gjorde handel vanskelig, og var grunnen til at de likte å bruke elvene som trafikkveier. Handelen brakte rav, pels, lærvarer og kvinnehår til romerne i bytte mot sølv og gullmynter som germanerne satte stor pris på. Mangelen på byer gjorde at håndverk var lite utviklet.¹⁷⁸

Det var eksisterte ikke gudskonger slik som det var hos de orientalske folkene. Klanene var bærerne av den sosiale orden og sikret individets rett og beskyttelse, regulerte bosetninger og var en militær enhet. I familien var det familiefaren som hadde øverste myndighet, men han var også pliktet til å beskytte alle familiemedlemmene. Enkelte klaner kunne ha større prestisje eller mer landområder og dannet en adel. De hadde en ledende stilling i folkeforsamlingene som alle frie germanere tok en del i, og hadde tilhengere av unge væpnede menn i disse forsamlingene. Våpentrening og styrke var viktig siden det var mye tilfeldige kamper og plyndringer mot naboland. Krigsfanger og beseirede folk var ufrie og måtte dyrke landet for sin hersker.¹⁷⁹

Avsnittet slutter av med en liten kommentar på opprinnelsen og betydningen av navnet germanerne. Det kom antagelig fra kelterne, og betydning er fortsatt kontroversiell.

Avsnittet om germanerne er del av et større kapittel om folkevandringstiden og er på grunn av det kortere enn andre bøkene. Fokuset i avsnittet ligger i utvekslingen som skjer mellom germanerne og nabofolkene som kelterne og romerne. Avsnittet poengterer også at i motsetning til østlige konger ble høvdinger og konger blant germanerne valgt.

¹⁷⁶ Ibid, 159.

¹⁷⁷ Ibid, 159.

¹⁷⁸ Ibid, 159.

¹⁷⁹ Ibid, 159.

Boken introduserer den germanske verden i kapittelet «*Die Welt der Germanen*» med: «*Aus dem «hellen Süden» in den «dunklen Norden» zu ziehen, bedeutete für die Bewohner des Mittelmeerraumes, alle Annehmlichkeiten des Lebens aufzugeben und in eine völlig fremde Welt einzutreten.*»¹⁸⁰ Utrykket er likt med det som fantes i *Deutsche Geschichte* og dens introduksjon til det germanske samfunnet.¹⁸¹ Antagelig fordi forfatteren som skrev den boken er den samme som var medforfatter til denne, som var Tenbrock.

Introduksjonen forteller at den germanske verden øst for Rhinen er en mye annerledes verden enn hva de sørlige folkene, romerne og kelterne, var vant til. Det var en verden med skoger, sumper og myrer. Men også fruktbart hvor de stolte germanske bøndene holder til med sine store storfe- og hesteflokker med åkrer som sprer seg rund husene. De var delt opp i individuelle gårder noe som fortsatt var tilfelle i Nordvest-Tyskland i dag, eller i landsbyer¹⁸²

Folket der var delt opp i frie og ufrie hvor de ufrie hadde få rettigheter. Drap på ufrie var ikke straffbart, men de ble sjeldent utsatt for straff, vold og slikt. De frie derimot hadde alle rettigheter. De eide i felleskap landet og brukte det i felleskap. De frie germanske mennene eide sitt eget hus og gårdsplass og som bare kunne mistes under eksepsjonelle omstendighet som pengespill eller rettstvister.¹⁸³

I den germanske familien var kvinnene hjemme og stelte gården mens mennene var ute og jaktet og sloss i krig. Kvinnene var herskerne over huset og høyaktet. Det til tross så eide mennene alt som var knyttet til familien inkludert kvinnene. Ekteskap var ordnet av familien og inngiftede kvinner ble en del av mannes slekt og underlagt hans lover, det samme gjaldt for barnene. Ekteskapene var arrangert av foreldrene. Ektefellene var vanligvis tro mot hverandre siden utroskap kunne bli straffet med strenge straffer, som døden.

¹⁸⁰ Voelske, *Zeiten und Menschen*. (Hannover: Schroedel, 1965), 164.

¹⁸¹ Tenbrock, *Deutsche Geschichte* (Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner in England, 1945), 24.

¹⁸² Voelske, *Zeiten und Menschen*. (Hannover: Schroedel, 1965), 164.

¹⁸³ *Ibid*, 164.

Gjestfrihet var viktig og måtte ikke brytes, og om gjesten ble angrepet måtte verten være med å forsvare gjesten.¹⁸⁴

Den utvidede familien var klanen som sto samlet mot angrip og generelt hjalp hverandre om det skulle trenges. Et angrip på et medlem av klanen var et angrep på hele klanen og det var forventet å gjøre blodhevn. De kjempet i slag side om side med hverandre og siden de fulgte med hva andre gjorde så prøvde hele tiden å overgå hverandre i prestasjoner. Det øverste laget i hierarkiet var de adelige hvor de frie bøndene valgte sine herskere og prester. Herskerne og prestene var valgt av flere klaner sammen som utgjør en stamme og deres oppgave var å gjøre avgjørelser i tvister og lede folket i krig. De ble valgt en folkesamling kalt tinget som også bestemte om hva som skulle gjøres. Likte de forslag så slo de med spydene, hvis ikke så klaget de. Det var først når forsamlingene godkjente forslagene at de var gyldige. Det var også på folkeforsamlingene av nye unge menn ble akseptert inn i klanen¹⁸⁵

De viktigste temaene som blir bestemt i folkeforsamlingene var de forskjellige bøtene som kan bli gitt for når noen hadde brutt loven. Den nevner forræder, feighet og flukt som noen brudd det var ekstra hard straff på. Det blir valgt en dommer for prosessen og selve forsamlingen blir holdt under et lindetre. Når straffen var godkjent av folkeforsamlingen og boten blitt gitt, var den dømte fredlyst og kunne bli straffet av alle inntil den dømte betalte boten. Tinget bestemte også om det skulle gå til krig og hvem som skulle lede dem i den krigen, eventuelt så bestemte de også om det skulle gjøres fred¹⁸⁶.

Handelen var minimal i det germanske områdene, det var få veier og de i hovedsak pleide å bytte varer mellom seg. Det var med romerne at handelen økte. Den mest ettertraktet handelsvaren var vin, men de byttet også til seg kledestoffer, smykker, utstyr og våpen. Det var i hovedsak rav som ble hentet fra Østersjøen som ble brukt til handel og det var utenlandske handelsmenn fra Sør-Europa og Nord-Afrika som tok for seg handelen. Klærne var forskjell mellom alder, stammetilhørighet og kjønn. Viktigste kledningen var

¹⁸⁴ Ibid, 164.

¹⁸⁵ Ibid, 165.

¹⁸⁶ Ibid, 166.

ulltunikaen og de mer velstående i samfunnene kunne ha mer innfløyte klær. Håret og skjegget var velstelt og de likte å farge de rødt¹⁸⁷.

Det følger en oversettelse av Tacitus sitt skrift angående Germania og de germanske stammene. Tacitus beskriver Germania som et hardt og fattig land kun for de som ikke bor der. Germanerne bor annerledes enn Romerne med hus av tre og uten gater, men åpne områder rundt husene. Det viktigste husdyret var storfeet. De respekterer kvinnene høyt og følger deres råd og beslutninger. Når de gifter seg bringer mannen med gaver til kvinnen som foreldre skal godkjenne. Det skal være storfe, en sal med hest, skjold og sverd. Hvis det blir akseptert mottar mannen kvinnen hvor hun gir mannen våpen tilbake. Ekteskapet er hellig og viktig og kan ikke brytes. Kvinnen deler da alle byrder med mannen både i krig og fred. Germanerne forhandler når det fullmåne eller nymåne og bruker nettene til å følge tiden. Germanerne har våpen på seg offentlig til alle tider. Men de har ikke lov til å bære våpen før det er godkjent av stammen de er en del av. Å kunne delta på folkeforsamlingene og å kunne krige var regnet som en av de viktigste rettighetene. Det var ingen skam knytte seg opp til en leder og det var forventet til gjengjeld at lederne skulle gi gaver til følgerne sine slikt som de beste hestene eller spyd¹⁸⁸.

[Kamps neues Realienbuch.](#)

Boken forsetter å bli utgitt utover 60-tallet også, men blir endret vesentlig i forhold til den første utgivelsen på 50-tallet. For det første er fortellingene om keiser Augustus sine møter med feltherrene og guvernørene i Gallia og ved Rhinen blitt tatt bort. Det har blitt erstattet med en oversikt over grenseområdene i Rhinen og latiniseringen av området med veier, byer, romersk kultur og handel.¹⁸⁹

Den følger opp med en beskrivelse av den løse statsdannelsen hos germanerne likt som tidligere utgaver. Boka legger til invasjonen av kimbrere og teutonere rundt år 100 før vår tidsregning som den første trusselen fra germanerne og så følge opp slaget i Teutoburgerskogen på lik linje som utgaven fra 50-tallet¹⁹⁰.

¹⁸⁷ Ibid, 166.

¹⁸⁸ Ibid, 167.

¹⁸⁹ Zimmermann, *Kamps neues Realienbuch*. (Bochum: Verlag Kamp, 1969), 38.

¹⁹⁰ Ibid, 40.

Germanernes samfunn blir beskrevet likt som utgaven fra 50-tallet. Men det er noen endringer i språket som at germanerne hadde et enkelt familieliv, ikke et «*ein reines Familieleben*».¹⁹¹

I det store og hele så har mye av det som ble skrevet på 50-tallet fortsatt inn i utgavene på 60-tallet med unntak av enkelte renskrivninger. Den store forskjellen mellom boken fra 50-tallet og denne er at historiefortellingene har blitt fjernet og erstattet med nye fakta. Hovedfokuset ligger fortsatt på statsoppbygningen, folkeforsamlingene, hvordan lederne ble valgt og hvordan viktige beslutninger som krig og fred ble tatt.

Sammenligning.

Presentasjonen av det germanske samfunnet blir mer strømlinjeformet på 60-tallet med klare avsnitt og punkter. Større fortellinger fra aktører som levde på den tiden har blitt borte. Nå blir det germanske samfunnet vist fra en mer nøktern og vitenskapelig måte.

Den grunnleggende ideen av germanerne som et fritt samfunn bestående av bønder og en adel som fikk sin tittel og innflytelse gjennom rykte og gode egenskaper lyser igjennom presentasjonen i alle bøkene. I det frie Germania var allerede viktige institusjoner og tradisjoner til stede som folkeforsamlinger og valg. Konger og andre ledere ble valgt inn, og selv da ble viktige beslutninger tatt av folkeforsamlingene. Dette er et poeng som blir tatt opp i alle bøkene.

Den germanske religionen.

Her følger en oversikt over hvordan den germanske religionen blir presentert i skolebøkene.

Die Sachkunde

Avsnittet starter med å gi et innblikk germanernes overtro i naturen. For germanerne var gudene og åndene over alt i naturen, luften, vannet, jorden og i huset. Og verden var full av overnaturlige skapninger som alver, nisser, og troll. Disse vesenene truet og angrep

¹⁹¹ Ibid, 40.

menneskene i forskjellige naturkrefter som stormer. Originalt hadde hver stamme sin gud men over tid ble alle gudene delt mellom stammene.¹⁹²

Woden var guden over himmelen og jorden. Han holdt til i Valhall hvor alle som ble drept i slag også kom ved hjelp av valkyrene. Donar var tordensværguden, Frigga var hustruen til Wodan og Balder var guden for våren. Til alle gudene ofret Germanerne avlinger, hest og storfe, i krig også krigsfanger. De ofret ved hellige høyder og kilder siden de ikke hadde templer.¹⁹³

Die Sachkunde introduserer og forteller litt om hver av gudene og har en generell introduksjon til den germanske religionen

Grundzüge der Geschichte

Germanernes religion var i starten en naturreligion hvor naturen var full av vesener. Fra disse vesenene ble de germanske gudene utviklet. Solen var dyrket som en livgiver og representert med en gyllen plate. De forskjellige gudene blir introdusert, slike som Wodan som var kalt Odin av germanerne i nord og var kongen av gudene og fortsetter med å fortelle om Donar, Hell, Ziu og Frija. Vi finner fortsatt rester av den germanske religionen igjen i ukedagene som onsdag og tirsdag. Den avslutter med å fortelle litt om sagaen om Baldur og om Ragnarok.¹⁹⁴

Grundzuge der Geschichte bruker en del mer tid på å gå igjennom gudene og deres roller og gjøremål i verden, hvilke aspekter de har og hva de gjør. Boka gir også en beskrivelse av sagaen om Baldur og Ragnarok.

Zeiten und Menschen.

I kapittelet «*Die Religion der Germanen*» går boken nøye igjennom den germanske religion. Den starter med at den germanske religionen var sterkt knyttet til den hellige himmelen. Det var viktig for dem at de hadde et etterliv hvor de gjorde det samme som når de var i live. Når de døde dro til dødsriket hvor de som døde i slag spiste, drakk og sloss så mye de ønsket i Valhall og fikk med seg gjenstander i graven som våpen, klær og mat. Mens andre kunne bli

¹⁹² Arbeitskreis für Sachunterricht, *Die Sachkunde* (Hannover: Schroedel, 1960), 21.

¹⁹³ Ibid, 22.

¹⁹⁴ Weirich, *Grundzüge der Geschichte* (Frankfurt am Main, Berlin, München: Verlag Moritz Diesterweg, 1963), 192.

en del av naturen. De mente de naturen var fylt av overnaturlige vesener som alver, ætter og nisser som alle påvirket det daglige livet til menneskene¹⁹⁵.

Gudenes overhode var Wodan, eller Odin, og alle andre guder og vesener var underlagt han. Gudene gav navn på dagene i uken hvor onsdag var den viktigste. Germanerne hadde ingen templer eller bilder av gudene, men de hadde bautasteiner og skogholt som viktige hellige steder. Da hadde ingen prester. De offeret til gudene og leste i ofrene tegn på gudenes vilje, eller de brukte runene som var regnet som magiske. Selve runeskriften kom fra innflytelse fra middelhavsfolkene.¹⁹⁶

Zeiten und Menschen dedikerer et kapittel til «*Die Religion der Germanen*» hvor den progressiv forklarer utvikling av den germanske religion fra en naturtro med ånder til et panteon med guder. Fra germanerne spør seg: «*Woher kommt das Leben, was ist der Tod?*», til de ender opp med gudene som Odin og Tor og sagaene som er knyttet til dem.¹⁹⁷

[Grundriss der Geschichte.](#)

I den germanske religion hellige lunder og store steiner viktig i tilbedelsen av gudommelige makter og ånder. Men bilder og av guder var praktisk talt ukjent og det eksisterte heller ingen spesiell presteklasse slik som kelterne hadde. Kvinner var veldig respektert siden de avslørte fremtiden eller fjernet sykdommer med magi.¹⁹⁸

Grundzüge der Geschichte dekker religion med et avsnitt og går ikke mer inn enn det med for eksempel guder.

[Kamps neues Realienbuch.](#)

Boka følger opp det samme fra den første utgaven på 50-tallet. Det var en naturreligion uten templer og gudebilder. Det ble ofret ved hellige trær og kilder. De ofret dyr eller frukt hvor den største ofringen var en ung hest. I ofringene ble gudenes vilje tolket, eller det ble brukt runer. Den øverste av gudene var Wodan som var gift med Frigga. Donar var tordenguden.

¹⁹⁵ Voelske, *Zeiten und Menschen*. (Hannover: Schroedel, 1965), 168.

¹⁹⁶ *Ibid*, 191.

¹⁹⁷ *Ibid*, 168.

¹⁹⁸ Bonwetsch, *Grundriß der Geschichte* (Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1965), s. 160.

Også Balder, Loki og Hel blir nevnt. Og som en avslutning blir det nevnt at nøkken, kobolder og dverger holdt til i vannet, berget og skogen.¹⁹⁹

Kamps neues Realienbuch gjør en kort oversikt over grunnlaget til religion og hvordan den var organisert. Og følger om med en kort beskrivelse av gudene.

Strømlinjeformet religionsbilde.

Bøkene som kommer ut på 60-tallet har tilnærmet strømlinjeformet presentasjonen av den germanske religionen. Enkelte av bøkene som er analysert her kan ha en større seksjon dedikert til religionen slik som *Grundzüge der Geschichte* og *Zeiten und Menschen*. De holder seg fortsatt til de samme beskrivelsene på tilnærmet lik måte. Mye av sagalitteraturen som kunne bli nevnt i detalj i tidligere bøker er enten blitt kuttet bort eller vesentlig kuttet ned. Istedenfor så blir det heller nevnt for eksempel at dagene i uken er knyttet opp mot enkelte germanske guder. Det virker litt rart at til tross for at presentasjonene av religionen virker mer moderne og tilrettelagt, blir ikke kildene til gudene og sagaen nevnt, det nærmeste av kilde som blir nevnt er eventuelt Tacitus og Caesar til tross for at det meste kommer fra norrøn sagalitteratur.

Arminius

Av bøkene analysert her blir slaget ved Teutoburgerskogen og Arminius nevnt i 2 av dem. Mens resten av bøkene nevner ikke temaene. *Die Sachkunde* tar opp slaget ved Teutoburgerskogen i et eget avsnitt kalt «*Römer und Germanen im Kampf*» hvor den forklarer hvem Arminius var, hans rolle og tapene til romerne. Augustus reaksjoner på tapet tar halve avsnittet.²⁰⁰

Kamps neues Realienbuch har slaget knyttet til et større bilde med flere konflikter mellom germanerne og romerne. Slike som invasjonen av Italia av kimbriere og teutonere på slutten av 100-tallet før vår tidsregning, Caesar sine kamper mot dem i Gallia og enkelte invasjoner av romerne nord for Alpene²⁰¹.

¹⁹⁹ Zimmermann, *Kamps neues Realienbuch*. (Bochum: Verlag Kamp, 1969), 41.

²⁰⁰ Arbeitskreis für Sachunterricht, *Die Sachkunde* (Hannover: Schroedel, 1960), 22.

²⁰¹ Zimmermann, *Kamps neues Realienbuch*. (Bochum: Verlag Kamp, 1969), 40.

Den nyere boka er annerledes enn utgaven som kom ut i 1952 i at den eldre utgaven har slaget ved Teutoburgerskogen stående alene som en begivenhet, mens den nyere utgaven knytter slaget opp til en rekke konflikter som eksisterte mellom romerne og germanerne.

Indogermanere eller indoeuropeere?

Skolebøkene fra 1945 og oppover var konsistent i bruken av indogermanerne, «indogermanisch», brukt istedenfor indoeuropeere.²⁰² Betegnelsen indoeuropeer ble utviklet i 1813 av Thomas Young og betegner de fellestrekkene som europeiske språk har med for eksempel indiske språk som sanskrit. I England ble indoeuropeisk mest brukt og ble betegnelsen på denne språkgruppen, i Tyskland derimot så kalte Julius von Klaproth denne språkgruppen indogermanisk. Tyskerne prøvde her å ta over eierskapet av språkgruppen ved å knytte den mer spesifikt til tysk og germansk språk.²⁰³ Den tyske tradisjonen dominerte da tysk språklige forskningen samt også til dels i Skandinavia og i noen tilfeller engelske publikasjoner.

Men etter andre verdenskrig er dette begrepet mistet mye av den politiske vekten, og det fikk også en svartmaling i forbindelse med nazismen og dens bruk av begrepet. Utover 60-tallet finner en sjelden begrepet i skolebøkene. Det internasjonale begrepet indoeuropeisk ble da brukt mer istedenfor indogermansk.

En ser denne utviklingen i skolebøkene. Det første tiåret fra 1945 til 1955 var indogermansk fortsatt brukt nesten konstant. For eksemper i *Grundriß der Geschichte für die Oberstufe der Höheren Schulen* utgitt i 1956 så ble indoeuropeisk brukt. Germanere ble kun brukt når den fortalte om de folkene som holdt til i Germania.²⁰⁴ Denne historieboken kom til å bli brukt og få nytte på hele 60-tallet og videre ut 70-tallet så den fungerte som en godkjent historiebok i skolen relativt lenge.

Grundriß der Geschichte für die Oberstufe der Höheren Schulen forble på 1950-tallet blant de første nye bøkene som bruker indoeuropeisk istedenfor indogermansk. Men det ble mer og mer vanlig på 1960-tallet hvor stadig flere bøker kommer til å bruke det

²⁰² Arvidsson, *Aryan Idols*. (Chicago and London: The university of Chicago Press, 2006), 20.

²⁰³ Ibid, 20.

²⁰⁴ Bonwetsch, *Grundriß der Geschichte* (Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1956), 2.

internasjonale begrepet. Det til tross så fortsatte begrepet til på fortsatt være i bruk inn i 70-tallet som en ser i for eksempel *Handbuch für den Geschichtsunterricht in der Mittelstufe*. Her blir den indogermanske migrasjonen diskutert. Men det ser ut til å være en sammenblanding. For både denne og andre bøker som fortsatt bruker indogermansk legger i parentes indoeuropeisk.²⁰⁵ Eller som i enkelte bøker indoeuropeisk, men med indogermanere i parentes.

Grunnen til at begrepet indogermansk fortsatt er i bruk i dag og både det og indoeuropeisk blir brukt om hverandre er nok litt forskjellig. Per denne oppgavens dato har den tyske wikipedia siden for indoeuropeiske språk tittelen «indogermanische sprache».²⁰⁶

Selve begrepet indogermansk ble laget for å knytte de germanske språkene til kjernen av alle språkene som blir brukt i Europa, med visse unntak som Ungarsk. Og begrepet var lagd i nasjonalistiske hensikter på 1800-tallet til å forhøye det germanske språket til det sentrale språket og hvor i tyske øyne det tyske språket er den nærmeste etterkommer av.

Germania var ikke like sentral i den tyske nasjonalismen etter andre verdenskrig og av den grunn ble så ble heller ikke begrepet så ideologisk eller nasjonalistisk ladet lengre. Og tradisjoner er vanskelig å forandre på. Av den grunn forble indogermanisk fortsatt et begrep som kunne brukes over de folkene som vandret inn i Europa flere tusen år siden og det språket de førte med seg.

Men samtidig så skjer det et skille om hvor internasjonal den tyske forskningen skal være og at det internasjonalt var begrepet indoeuropeisk som ble brukt. Den sammenblandingen en finner i skolebøkene er et tegn på en blanding i forskningsmiljøet hvor noen bruker konstant et av begrepene og andre som velger å bruke begge siden både indogermansk og indoeuropeisk er betegnelser på det samme folket.

Konklusjon

²⁰⁵ Narr, *Handbuch für den Geschichtsunterricht* (Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 1975), 134.

²⁰⁶ Wikipedia. *Indogermanische Sprachen*. Hentet 20.05.20:
https://de.wikipedia.org/wiki/Indogermanische_Sprachen#Die_Zweige_des_Indogermanischen.

Utviklingen i presentasjonen av de germanske samfunnene som skjedde i på 50-tallet forsetter på 60-tallet og har blitt videreutviklet til et fast mønster som en kan se på tvers av bøkene og deres presentasjoner.

Det er en introduksjon av germanerne og hvordan de så ut som går over til samfunnsstrukturen som igjen forklarer de sentrale punktene i den politiske «statsdannelsen». Det er et fritt samfunn, med noen unntak, hvor ledere og konger blir valgt av en folkeforsamling. Ved starten av 60-tallet og utover var historiedidaktikken godt forankret i demokratiseringsprosessen og skolebøkene som kom ut på 60-tallet var skrevet av personer som selv hadde tatt del i prosessen fra starten av.

Skolebøkene har også blitt mer strømlinjeformet i forhold til presentasjon. Større historier og fortellinger i mer fortellerstil har blitt erstattet av mer punktbaserte avsnitt. Det får frem poengene bedre og der av hva som fokuseres på i teksten blir lettere å forstå.

Religionen og Arminius blir mindre viktig i presentasjonen. Arminius når han blir nevnt, er enten en del av et større bilde med konflikter med romerne, eller er grunnen til at grensene ble hvor de ble. Religionen blir på 60-tallet kun presentert. Korte fortellinger om gudene og grunnlaget fra hvor religion oppstod fra.

Skolebøkene på 60-tallet tar det som en selvfølge at folkeforsamlingene er en del av samfunnet, og at lederne blir valgt inn. Den demokratiske prosessen har alltid vært der hos disse frie germanske bøndene. Eneveldige konger var et unntak som oppstod seinere.

Kapittel 6. Konklusjon.

Slutten av andre verdenskrig konkluderer et kapittel i tysk historie hvor nasjonalisme gikk for langt og tok med seg en hel nasjon. Som en del av den nasjonalismen hadde germanerne en plass som de stolte og edle forfedrene til tyskerne. De ble forbildet av den gode tysker, høy, blond, blåøyd og lojal.

De allierte så på skolen som en viktig grobunn for å endre på det de allierte så som tyskernes tendens til å støtte opp om autoritære personer og politiske systemer. Det ble lagt planer allerede før krigen var over og skolebøker som kunne brukes i skolen ble hentet fram og

revidert til å kunne passe den nye politiske hverdagen. Germanerne som var sterkt knyttet til den tyske nasjonalisme representerte et problem for dette.

Andre halvdel av 40-tallet var preget av slutten av den andre verdenskrigen. Det var materielle mangler, manglet bøker, skoler var ødelagt og mangel på lærere. De 5 første årene var dominert av gjenoppbygging. I historieundervisningen og skoleundervisningen generelt var spørsmålet hvorfor. Hvorfor endte Tyskland der det endte?

Det ble med engang mange debatter om hvordan tyskerne skulle gå fram i forhold til historieundervisningen i skolen. Hvilke temaer som skulle bli fokusert på, og hvordan det skulle bli fokusert på. Det ble utviklet mange forskjellige historiedidaktiske retninger innen historieundervisningen. Mens de hadde forskjellige utgangspunkt og forskjellige måter å nå målene på delte de samme mål. Vest-Tyskland skulle demokratiseres og historieundervisningen skulle formidle dette på en måte slik at de neste generasjonen både forstår hvorfor demokrati er bedre og at de deltar selv i demokratiet.

De tre første ti-årene som blir tatt opp i denne oppgaven reflekterer denne utviklingen. Slutten av 40-tallet var historieundervisningen opptatt av å spørre hvorfor de startet å følge Hitler. Ved starten av 50-tallet demokratiseringsreformene i skolen i full gang. Nå ble det viktig å påpeke hvor viktig demokratiet var i tyske samfunnet. Når 60-tallet begynte var denne prosessen modnet. Det var nå en generasjon av tyskere som hadde vokst opp med reformene. For dem var demokratiet og deltagelse i det en viktig selvfølge.

Denne utviklingen fikk viktige utslag i beskrivelsene av germanerne. I de første bøkene etter andre verdenskrig så de på germanernes tendens til å følge hærførere. Det var da viktig å peke ut disse problemene i samfunnet og kritisere svakhetene dette førte med seg. Andre bøker fra Weimarrepublikken som var hentet fra tiden før nazistene tok over, redigerte bort mye av beskrivelsene av germanerne og fjernet til dels nasjonalistiske ikoner som Arminius fra fortellingene.

Ved inngangen til 50-tallet var historiedidaktikken begynt å bli godt forankret demokratiseringsprinsippet. Noe som reflekteres i presentasjonen av germanerne. I bøkene som kom ut på 50-tallet har fokuset skiftet fra å uttrykke skepsis angående hærførere til at disse lederne var valgt ut av en folkeforsamling. Videre at folkeforsamlingene bestemte det meste i de germanske samfunnene, ledere, adelige, ved domstoler og viktige beslutninger.

Ved utgangen av 50-tallet var de germanske samfunnene tilnærmet demokratiske og passet som et forbilde for den moderne tysker.

Skolebøkene på 60-tallet reflekterer denne utviklingen godt. Nå tar presentasjonen av germanerne for gitt at de demokratisk velger ledere og stemmer i plenum over viktige bestemmelser. Nå blir ikke germanerne lengre regnet som et vanskelig spørsmål knyttet opp til den tyske nasjonalismen. Til og med den tidligere nasjonalistiske helten Arminius kan bli tatt opp som tema uten at det er noen kontroverser.

Historieformidlingen av germanerne reflekterer den øvrige utviklingen i den tyske skolen etter andre verdenskrig. Vest-Tyskland skulle bli demokratisk og de demokratiske verdiene ble forankret også fortiden. Germanerne ble som andre tyskere, demokratiske og frihetselskende med gode og dårlige laster.

Litteraturliste.

Bakgrunn.

Arvidsson, Stefan. *Aryan Idols. Indo-European mythology as ideology and science*. Chicago and London: The university of Chicago Press, 2006.

Arvidsson, Stefan. *Germania. Noen hovedlinjer i forskningen om fortidens germanere*. I Terje Emberland og Jorunn Sem Fure (red.), *Jakten på Germania, fra nordensvermeri til SS-arkeologi*. Oslo: Humanist forlag, 2009

Eikeland, Halvdan. *Historieundervisning, historiebevissthet og politisk dannelse: teori og praksis hos Karl-Ernst Jeismann og Annette Kuhn: En sammenliknende studie av historiedidaktiske konsepsjoner hos to sentrale vest-tyske didaktikere i perioden 1972-1987*, Trondheim: NTNU, 1999.

Janson, Tore. *Germanerne. Mytene, historien, språket*. Oslo: Pax forlag a/s., 2014.

Krebs, Christopher B. *A most dangerous book*. New York, London: W. W. Norton & company, 2011.

Puaca, Brian M. *Learning democracy: education reform in West Germany, 1945-1965*, New York: Berghahn, 2009.

Tacitus, Cornelius. *Agricola, Germania, Dialogus*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 2006.

Teori.

Bratberg, Øivind. *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2014.

Bøe, Jan Bjarne og Ketil Knutsen. *Innføring i historiebruk*. Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget, 2012.

Corell, Synne. *Krigens ettertid: okkupasjonshistorien i norske historiebøker*. Oslo: Scandinavian Academic Press, 2010.

Grue, Jan. *Teori i praksis: analysestrategier i akademisk arbeid*. Bergen: Fagbokforlaget, 2015

Hobsbawm, Eric og Terence Ranger. *The invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge university press, 2000.

Kvande, Lise og Nils E. Naastad. *Hva skal vi med Historie?: historiedidaktikk i teori og praksis*. Oslo: Universitetsforlaget, 2013.

Østerud, Øyvind. *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Universitetsforlaget, 1994.

Tyske Kilder.

Arbeitskreis für Sachunterricht. *Die Sachkunde Brücken zur Welt. Geschichte*. Hannover: Schroedel, 1960.

Bonwetsch, Gerhard og Karl Leonhardt. *Grundriß der Geschichte für die Oberstufe der Höheren Schulen. Von den Anfängen der Menschheit bis zum hohen Mittelalter*. Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1956.

Bonwetsch, Gerhard. *Grundriß der Geschichte für die Oberstufe der höheren Schulen, Von den Anfängen der Menschheit bis zum hohen Mittelalter*, Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1965.

Ebeling, Hans. *Deutsche Geschichte*. Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westermann Verlag, 1950

Hančar, Franz, Hanns Stock, Eugen Ewig. *Urzeit und Altertum: der entstehung de Abendlandes*, Düsseldorf, 1953.

Helm, Horst, Hubert Hermeler, Hermann Budde, Karl Limper. *Kamps neues Realienbuch*, Druck: Ferdinand Kamp Bochum, 1952.

Lehrplan für den Geschichtsunterricht in den braunschweigischen Volks- und Mittelschulen, Braunschweig: Meyer, 1947.

Narr, Karl J., Gustav-Adolf Lehmann og Otto Bardong. *Handbuch für den Geschichtsunterricht in der Mittelstufe. Von der Urzeit bis zum Ausgang des Mittelalters*. Weinheim und Basel: Beltz Verlag, 1975.

Neustadt, Ernst og Röhm, Georg. *Geschichte des Altertums*, Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner, 1946

Steins, Henrich Konrad, bearbeidet av Hans Kolligs, *Lehrbuch der Geschichte*. Schöningh, Paderborn, 1945.

Tenbrock, Robert-Hermann. *Deutsche Geschichte Von den Urzeiten bis 1945*. Genf: Kriegsgefangenenhilfe des Weltbundes der Christlichen Vereine Junger Maenner in England, 1945.

Tenbrock, Robert-Herman, og H. E. Stier. *Urzeit und Altertum. Bis zu den Karolingern*. Paderborn: Verlag Ferdinand Schöningh, 1956.

Voelske, Arnold og Robert Hermann Tenbrock. *Zeiten und Menschen. Urzeit, Mittelmeerkulturen und werdendes Abendland*. Hannover: Schroedel, 1965.

Weirich, Rudolf, bearbeidet av Eugen Kaier og Joachim Herbst. *Grundzüge der Geschichte. Von der Urgeschichte bis zum Ende der Völkerwanderungszeit*. Frankfurt am Main, Berlin, München: Verlag Moritz Diesterweg, 1963.

Weirich, Rudolf, bearbeidet av Eugen Kaier og Joachim Herbst. *Grundzüge der Geschichte. Von der Urgeschichte bis zum Ende der Völkerwanderungszeit*. Frankfurt am Main, Berlin, München: Verlag Moritz Diesterweg, 1974.

Witte, Kurt. *Deutsche Geschichte im Europäischen zusammenhang, Band 1*. Braunschweig, Berlin, Hamburg: Georg Westerman Verlag, 1948.

Zimmermann, Alexander (1969). *Kamps neues Realienbuch.*: Bochum: Verlag Kamp, 1969.